

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Bakalářská práce

Magda Králová

Tradice původu Langobardů a její zdroje

Tradition of the Origin of the Lombards and Its Sources

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Ivan Prchlík, Ph.D.

Děkuji vedoucímu své práce panu Mgr. Ivanu Prchlíkovi, Ph.D. za vstřícnost a všechny cenné připomínky a postřehy.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 31. července 2014

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky):

Langobardi – Quellenforschung – Paulus Diaconus – Historia Langobardorum – Origo gentis Langobardorum – Historia Langobardorum codicis Gothani – origo gentis

Klíčová slova (anglicky):

the Lombards – Quellenforschung – Paul the Deacon – Historia Langobardorum – Origo gentis Langobardorum – Historia Langobardorum codicis Gothani – origo gentis

Abstrakt:

Tato práce se zabývá třemi prameny týkajícími se původu Langobardů, konkrétně dvojicí krátkých anonymních textů (tzv. *Origo gentis Langobardorum*, textem z druhé poloviny 7. století, a tzv. *Historia Langobardorum codicis Gothani*, sepsanou pravděpodobně mezi léty 807–810) a spisem *Historia Langobardorum* langobardského historika Paula Diacona. Důraz je kladem především na otázku vzájemného vztahu mezi texty, zejména mezi *Origo gentis Langobardorum* a *Historia Langobardorum codicis Gothani*, jež vykazují značné množství společných rysů. Zaměřuji se zejména na to, zda druhý z pramenů může být přímo závislý na prvním z nich, či zda můžeme spíše předpokládat existenci společného pramene. Dále se zabývám otázkou, zda autor *Historia Langobardorum codicis Gothani* mohl mít určitou znalost díla Paula Diacona. Jádrem práce tvoří analýza a srovnání vybraných pasáží zmíněných textů.

Abstract:

This thesis examines three sources dealing with the question of the origin of the Lombards, namely two short anonymous texts (the so-called *Origo gentis Langobardorum*, a text dating back to the second half of the seventh century, and the so-called *Historia Langobardorum codicis Gothani*, a text written probably between years 807–810) and *Historia Langobardorum* by a Lombard historian Paul the Deacon. The emphasis is laid on the mutual relationship between the texts, especially between the *Origo gentis Langobardorum* and the *Historia Langobardorum codicis Gothani*, both of which show a considerable number of common features. The question I mainly focus on is whether the latter can be directly dependent upon the former or whether the idea of a common source of both texts is more plausible. Another problem I am trying to solve is the question whether the author of the *Historia Langobardorum codicis Gothani* might have had any knowledge of the work of Paul the Deacon. The core of the thesis is formed by an analysis and a comparison of selected passages of the aforementioned texts.

OBSAH

1	Úvod	7
2	Charakteristika zkoumaných pramenů	12
2.1	<i>Origo gentis Langobardorum</i>	12
2.1.1	<i>Origo</i> a její datace	15
2.1.2	<i>Origo</i> a její zdroje	19
2.2	<i>Historia Langobardorum Pauli Diaconi</i>	21
2.3	<i>Historia Langobardorum codicis Gothani</i>	24
3	Analýza pramenů	26
3.1	Úvodní pasáže <i>Origo</i> a <i>HL</i> – shody a rozdíly	27
3.2	Úvodní pasáž v <i>HLCG</i>	28
3.3	<i>Origo</i> , <i>HL</i> a <i>HLCG</i> – porovnání	30
4	Závěr	48
5	Seznam použité literatury	51
6	Seznam zkratk	55

1 Úvod

Z pramenů k langobardským dějinám se dochovaly texty rozličného charakteru – právního, diplomatického i narativního. V rámci poslední jmenované skupiny zasluhuje pozornost zejména následující trojice textů:

1. tzv. *Origo gentis Langobardorum* (dále jen *Origo*);
2. *Historia Langobardorum* (dále jen *HL*), jejímž autorem je langobardský historik Paulus Diaconus;
3. tzv. *Historia Langobardorum codicis Gothani* (dále jen *HLCG*).

Jednotlivé prameny vznikly v rozmezí zhruba půldruhého století, během něhož prošla langobardská společnost řadou dějinných zvrátů, jež zcela proměnily situaci, v níž jejich autoři tvořili, i záměr, s nímž tato díla vznikala. Charakteristickým rysem všech zmíněných tří textů však zůstává mísení historických údajů s legendární tradicí, proto jsou zmíněná díla jako prameny pro poznání nejstarších langobardských dějin značně problematická, nepopíratelně však poskytují cenné svědectví o roli tradice a pohledu na vlastní minulost při formování identity určitého společenství. Ústředním motivem této tradice je samotný původ kmene (*origo gentis*).

Je to především tento moment, díky němuž se k těmto pramenům ve vysoké míře obrací pozornost současných badatelů. Převažující směr současného výzkumu se soustředí na tyto texty především jako na zdroj tradice, jež sehrála ústřední roli v procesu formování identity langobardské *gens* v italském prostředí. Tento přístup je součástí širší koncepce mapující podoby etnogeneze jednotlivých *gentes* v raném středověku a funkci tzv. *origo gentis*¹ jako jednoho z klíčových aspektů tohoto procesu.²

¹ Pro podrobnější vymezení tohoto pojmu cf. např. ALHEYDIS PLASSMANN, *Origo gentis. Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*, Berlin 2006, s. 13–18.

² Mezi současnými badateli lze nalézt zástupce dvou hlavních přístupů – první z nich v návaznosti na práce německého historika R. Wenskuse předpokládá, že legendární tradice zachycená v pramenech tohoto charakteru je do značné míry autentická, druhý, běžnější

Vzhledem k tomuto dominantnímu zaměření jsou však ve velké většině ponechány stranou některé podstatné otázky týkající se původu jednotlivých textů a jejich vzájemných vztahů, případně se jich badatelé až na několik výjimek³ dotýkají pouze zcela okrajově. Přestože se zmíněnou problematikou vztahů mezi jednotlivými texty intenzivně zabývali již němečtí filologové ve druhé polovině 19. století, nelze říci, že by se v řadě jejich aspektů podařilo dojít výraznějšího konsenzu.⁴ Tuto situaci mimo jiné odráží i stav současného bádání, jež sice, jak již bylo zmíněno, v převážné většině neupírá primárně svou pozornost čistě k těmto otázkám, nicméně se jim, byť třeba jen jako okrajovým, zcela vyhnout nemůže. Občas pak zde dochází k některým nepřesnostem.⁵

v anglofonním světě, zdůrazňuje spíše roli autorů textu a jejich schopnost invence. Pro podrobnější shrnutí této diskuse cf. WALTER POHL, *Memory, Identity and Power in Lombard Italy*, in: *The Uses of the Past in the Early Middle Ages*, (eds.) Y. HEN – M. INNES, Cambridge 2000, s. 9–10 či ALHEYDIS PLASSMANN, *Origo gentis*, s. 18–27.

³ O komplexní přístup k problematice pramenů pojednávajících o langobardských dějinách se snaží např. WALTER POHL, *Werkstätte der Erinnerung. Montecassino und die Gestaltung der langobardischen Vergangenheit*, Wien 2001; ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum. Introduzione, testo critico, commento*, Roma 1998.

⁴ Existenci pramene společného všem třem dílům předpokládal Mommsen (THEODOR MOMMSEN, *Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus*, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 5, 1880, s. 57nn), tímto pramenem měl být podle jeho názoru nedochovaný spis *Secunda* z Tridentu (*ibid.*, s. 74). K jeho domněnce se přiklonil např. Schmidt (LUDWIG SCHMIDT, *Paulus Diaconus und die Origo gentis Langobardorum*, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 13, 1888, s. 392), odmítl však ztotožnění pramene se *Secundovým* spisem (*ibid.*, s. 394). Myšlenky společného pramene naopak odporovali Waitz (GEORG WAITZ, *Zur Frage nach den Quellen der Historia Langobardorum*, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 5, 1880, s. 421) či Bruckner (WILHELM BRUCKNER, *Die Quelle der Origo gentis Langobardorum*, in: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 43, 1899, s. 47). Podrobněji viz oddíl 2.1.2.

⁵ Např. Bystrický uvádí, že „z *Origo* alebo *Pavla* čerpal aj autor známy ako *Fredegar*“ (PETER BYSTRICKÝ, *Sťahovanie národov (454–568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania*, Bratislava 2008, s. 59). Vzhledem k tomu, že tzv. *Fredegarova kronika* vznikla po polovině 7. století, tedy zhruba ve stejné době jako *Origo*, může snad být otázka jejich případného vztahu předmětem diskuse,

Tato práce se zaměřuje na zkoumání vztahů mezi jednotlivými prameny na základě jejich vzájemného porovnání.⁶ Podnětem k jejímu sepsání bylo mimo jiné tvrzení R. Collinse, jenž se ve své práci *Evropa raného středověku 300–1000* v kapitole věnované Langobardům zmiňuje o *HLCG* následujícími slovy: „Kromě *Původu* [tj. *Origo*] a *Dějin Langobardů* [tj. *HL*] je k dispozici ještě krátký anonymní text pojednávající přehledně o historii Langobardů. Existuje v jediném rukopisném exempláři a byl napsán mezi roky 806 a 810, *nezávisle* na dvou předcházejících pracích.“⁷

Domnívám se, že přinejmenším v případě *Origo* a *HLCG* je takto kategoricky formulované tvrzení poněkud problematické, neboť již při prvním pohledu je zřejmé, že znění obou pramenů se z větší části doslovně překrývá, a zdá se tedy, že určitá spojitost mezi nimi existovat musela. Otázka, zda se jednalo o závislost přímou, či zda tímto spojovacím článkem mohl být spíše společný pramen, by měla být hlavním předmětem této analýzy. Ta se obdobným způsobem pokouší zodpovědět otázku, zda pisatel *HLCG* mohl vycházet z Paulova díla, či zda skutečně pracoval bez jeho znalosti.

Jak již bylo naznačeno výše, v těchto otázkách v současnosti nepanuje konsenzus, názorové spektrum je naopak velice roztržité,⁸ většina z badatelů

nicméně tvrzení, že tzv. Fredegar mohl čerpat z o více než sto let mladšího díla Paula Diacona, je nutné považovat za omyl.

⁶ Podrobněji k metodě viz úvod k 3. kapitole.

⁷ ROGER COLLINS, *Evropa raného středověku 300–1000*, Praha 2005, s. 203 (kurzíva a doplnění – MK).

⁸ Mezi současnými badateli má prakticky každá z myslitelných hypotéz své zastání: Berto tvrdí, že autor *HLCG* užíval *Origo* a další neznámý pramen (LUIGI A. BERTO, *Remembering Old and New Rulers. Lombards and Carolingians in Carolingian Italian Memory*, in: *The Medieval History Journal* 13, 2010, s. 28), obdobnou pozici zastávají editoři nového vydání langobardských zákoníků (CLAUDIO AZZARA – STEFANO GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi. Storia memoria e diritto di un popolo germanico*, Milano 1992, s. XXIV). Cingolani se domnívá, že existoval společný pramen obou textů (STEFANO CINGOLANI, *Le storie dei Longobardi: dall'origine a Paolo Diacono*, Roma 1995, s. 94 – podle LUIGI A. BERTO, *Remembering Old and New Rulers*, loc. cit.). Goffart a Everett připouštějí možnost, že autor *HLCG* čerpal z *HL* (WALTER A. GOFFART, *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the*

však prezentuje svá stanoviska, aniž by je výrazněji podepřela podrobnější argumentací.⁹ Proto se domnívám, že nebude bez přínosu pokusit se na základě detailnějšího rozboru zmíněných textů o nezávislý příspěvek do této diskuse.

V případě *Origo* jsem využívala především nejnovější edici, jejíž autorkou je A. Bracciotti,¹⁰ nicméně jsem přihlížela i k Waitzově edici, jež byla vydána v řadě *Monumenta Germaniae historica* ve svazku *Scriptores rerum Langobardarum*.¹¹ Tým svazek zahrnuje i edice *HLCG* a *HL* (spolueditorem byl L. Bethmann), o něž jsem se ve své práci opírala. Obě anonymní díla vyšla v této řadě již podruhé, poprvé byla zahrnuta ve společném zrcadlovém čtení jako appendix do Pertzovy edice langobardských zákoníků (na základě ediční práce F. Bluhmeho),¹² avšak s řadou nepřesností. V několika případech jsem přihlédla i k aktuálnímu italskému vydání langobardských zákoníků, do něhož byla zahrnuta i obě anonymní díla.¹³

Číslování kapitol jednotlivých textů uváděné v této práci odpovídá v případě *Origo* edici A. Bracciotti, v případě obou dalších textů edici Waitzově. Ortografická podoba langobardských jmen výrazně kolísá, pokud se vyskytují v latinském názvu pramene, řídím se podobou zvolenou příslušným editorem.

Rozsah práce neumožnil podrobnější zkoumání několika dalších avizovaných aspektů zkoumané problematiky, stranou tedy musím prozatím ponechat

Deacon, Princeton 2005, s. 382; NICHOLAS EVERETT, *Literacy in Lombard Italy, c. 568–774*, Cambridge 2003, s. 94).

⁹ Viz např. již výše citovaný Collinsův názor, obdobně i WALTER A. GOFFART, *The Narrators of Barbarian History, loc. cit.*

¹⁰ ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*. Pro účely této práce nebylo možné využívat pouze ji, především z toho důvodu, že Bracciotti vnímá *HLCG* jako jednu z rukopisných variant *Origo*, byť výrazně modifikovanou, a jako takovou ji také zahrnuje do kritického aparátu, aniž by však uváděla pasáže, které se s tradicí zachycenou zbývajícimi rukopisy rozcházejí. Nesporným kladem této edice je však soupis errat některých Waitzových čtení, k němuž v případě *HLCG* v této práci přihlívám.

¹¹ GEORG WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI–IX*, Hannover 1878.

¹² GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus IIII*, Hannover 1868.

¹³ CLAUDIO AZZARA – STEFANO GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi*.

úvahy o možném vlivu gótské tradice na tradici langobardskou.¹⁴ Taktéž není možné soustavně sledovat texty mimoitalské provenience, jež se dotýkají langobardské problematiky (Kroniku tzv. Fredegara, staroanglickou skladbu *Widsíð*, dílo Saxona Grammatica, případně pozdní tradici zachycenou v dánských baladách) ani pozdní texty z vlastního italského prostředí (zejména tzv. *Historiae Langobardorum fabulosae*), které se v několika případech poměrně zásadně rozcházejí s podáním uváděným zkoumanou trojicí textů.

¹⁴ Této otázce se částečně dotýkají např. Mommsen (THEODOR MOMMSEN, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 75–76) či Bracciotti (ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 10).

2 Charakteristika zkoumaných pramenů

2.1 *Origo gentis Langobardorum*

Krátké anonymní dílko označované jako *Origo gentis Langobardorum* (*O původu Langobardů*)¹⁵ představuje nejstarší ze zkoumaných pramenů a jako jedině rovněž vzniklo v době politické nezávislosti langobardského státu.

Ačkoli ohledně otázky přesné doby jeho sepsání panují spory,¹⁶ zdá se, že okolnosti vzniku tohoto textu úzce souvisely s procesem kodifikace langobardského práva. Dochoval se totiž vždy v kodexech obsahujících langobardské zákoníky, a to (s výjimkou modenského rukopisu) jako text těsně předcházející tzv. *Edictus Rothari* (dále jen *ER*), nejstaršímu z langobardských zákoníků (vydán králem Rotharim roku 643). Přesnější vztah mezi oběma texty je však již po delší dobu předmětem diskuse.¹⁷ Z tohoto hlediska je podstatný zejména tzv. *Prologus* k vlastnímu zákoníku,¹⁸ v němž je mimo důvody vedoucí k nutnosti písemně zaznamenat právní zvyklosti uvedena i genealogie předků krále Rothariho, a především stručný katalog langobardských panovníků, jejichž výčet se shoduje s tradicí zachycenou v *Origo*. Tento katalog je tedy nutné brát při následujícím rozboru rovněž v úvahu.

Ze zhruba dvaceti dochovaných rukopisů langobardských zákoníků¹⁹ obsahují *Origo* pouze níže uvedené tři exempláře. Rovněž je nutné vést

¹⁵ Vydáno v následujících edicích: CARLO BAUDI DI VESME, *Edicta regum Langobardorum*, Torino 1845, s. 1–4; GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, s. 641–647; GEORG WAITZ, *MGH Scriptorum rerum Langobardicarum*, s. 1–6; CLAUDIO AZZARA – STEFANO GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi*, s. 1–9.; ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 105–122.

¹⁶ Viz oddíl 2.1.1.

¹⁷ Viz oddíl 2.1.2.

¹⁸ GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, s. 1–3.

¹⁹ Jejich soupis uvádí GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, s. IX–CXVIII. Nověji HUBERT MORDEK, *Bibliotheca capitularium regum Francorum manuscripta. Überlieferung und Traditionszusammenhang der fränkischen Herrschererlasse*, München 1995.

v patrnosti fakt, že do nejstarších rukopisů zákoníků (v tzv. sanktgallenském, sepsaném nejspíše v Pavii či Bobbiu v 7. století, v rukopisech z Vercelli a Ivreje z doby kolem roku 800 ani v tzv. vatikánském rukopisu, původem z Verony z 9. století) *Origo* zařazena není. U některých z rukopisů zákoníků však došlo k poškození úvodních částí.²⁰

Pro nás relevantní rukopisné exempláře jsou až poměrně pozdní, jmenovitě:

1) madridský rukopis (*codex Matritensis*, dále jen Mad.), Madrid, Biblioteca nacional, 413, původem z 10. století,²¹ sepsaný snad v oblasti Beneventa či Spoleta.²² *Origo* je zde předsazena vlastnímu textu *ER*, a to od folia 1v po folium 5r, v jehož polovině začíná *Prologus* k vlastnímu zákoníku.

2) rukopis z Cava dei Tirreni (*codex Cavensis*, dále jen Cav.), Cava dei Tirreni, Biblioteca della Badia, 4, sepsaný v první čtvrtině 11. století (snad kolem roku 1005)²³ rovněž v oblasti Beneventa. *Origo* je opět zaznamenána před vlastním textem zákoníku, a to na foliích 2r–5r.

3) modenský rukopis (*codex Mutinensis*, dále jen Mod.), Modena, Biblioteca Capitolare, O. I. 2, sepsaný koncem 10. století snad v severní Itálii.²⁴ Rukopis obsahuje tzv. *Liber legum*, kompilaci raněstředověkých zákoníků, již vypracoval kolem roku 830²⁵ ve fuldském klášteře na pokyn friulského vévody Eberharda Lupus z Ferrières. Tentýž spis z části zachycuje rovněž *codex Gothanus*. Jedině v Mod. *Origo* těsně nepředchází langobardským zákoníkům, ale je umístěna

²⁰ WALTER POHL, *Werkstätte der Erinnerung*, s. 121.

²¹ Bracciotti klade jeho vznik až krátce před 1050 (ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 69).

²² Lze tak usuzovat na základě skutečnosti, že obsahuje vložené zákony beneventských vévodů. Viz GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, s. XXVIII.

²³ *Ibid.*, s. XXX, pozn. 10.

²⁴ K roku 991 datuje HUBERT MORDEK, *Bibliotheca capitularium regum Francorum manuscripta*, s. 256. Bluhme datuje již do první poloviny 9. století (GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, s. XL). Do druhé poloviny 9. století zasazuje rukopis na základě paleografického rozboru ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 59.

²⁵ WALTER POHL, *Memory, Identity and Power in Lombard Italy*, s. 20. Do roku 836 klade její vznik HUBERT MORDEK, *Bibliotheca capitularium regum Francorum manuscripta*, s. 126.

spolu s dalšími kratšími texty před začátek celé kompilace (folia 5v–7v),²⁶ následuje (7v–8r) katalog langobardských panovníků od Agelmunda po Karla Velikého s ponechaným prostorem pro další pokračování, doplněný o krátký přehled panovníků, nazvaný *Successiones imperatorum*, zahrnující Augusta a následně až Karlovce od Pipina III. po Karlova syna Ludvíka Pobožného.²⁷

Tuto trojici rukopisů lze rozdělit na dvě skupiny,²⁸ z nichž jednu reprezentují Mad. a Cav. (jejich společnou předlohou mohl být snad dle Bracciotti rukopis z beneventské oblasti z devátého století),²⁹ druhou Mod., jehož redakce, jak se zdá, vykazuje některé shodné rysy s *codex Gothanus* a v něm obsaženým textem, jenž bývá označován jako *Historia Langobardorum codicis Gothani*.³⁰

Podle Bracciotti se nepatrný zlomek *Origo* dochoval i ve dvou humanistických rukopisech z 15. století (*codex Parisinus Latinus* 6161 a *codex Vaticanus Vrbinus* 983). Mělo by jít o část úvodního souvětí, jež však okamžitě střídá epitomé z Paulovy *HL*.³¹

Obsah *Origo* je strukturován zhruba následovně: úvodní pasáž tvoří vyprávění o pravlasti kmene a o okolnostech, jež vedly k přejmenování původních Winnilů na Langobardy.³² Následuje jakási „migrační sága“ čili

²⁶ Tato folia jsou však neoznačená a zdá se, že jejich současné zařazení neodpovídá původnímu stavu. Cf. WALTER POHL, *Werkstätte der Erinnerung*, s. 127–129.

²⁷ GEORG WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum*, s. 7.

²⁸ *Ibid.* Pro soupis sdílených písařských chyb cf. ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 81–83.

²⁹ *Ibid.*, s. 70.

³⁰ GEORG WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum*, loc. cit.

³¹ ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 76–78.

³² *Origo*, 1. Jde o následující vyprávění – v zemi *Scadanan* mezi mnohými kmeny sídlil i jistý malý kmen (*gens parva*) nazývaný Winnilové. V jeho čela stáli žena jménem Gambara a její dva synové Ybor a Agio (*principatum tenebant*). Proti tomuto kmeni vytáhli vůdcové Vandalů Ambri a Assi a požadovali od nich tribut, Winnilové se však rozhodli raději s nepřitelem bojovat. Ambri a Assi se před bitvou obrátili na Wodana s žádostí o vítězství a ten je přislíbil tomu, koho uvidí jako prvního při východu slunce. Gambara a její synové naproti tomu požádali o pomoc Wodanovu manželku Freu. Ta jim poradila, aby ráno spolu s winnilskými muži přišly i jejich ženy s rozpuštěnými vlasy upravenými podél tváře na způsob vousů. V noci navíc otočila

stručný popis přesunu Langobardů z původních sídel v zemi *Scadanan* přes řadu území až do Itálie. Jádrem této části je stručný katalog langobardských panovníků od mytických Ybora a Agiona po Grimoalda (662–671), jak uvádí Mod., respektive po druhou Perctaritovu vládu (661–662, 671–688), již se uzavírají Mad. a Cav.³³ Vedle jmen panovníků je u některých uváděna délka vlády, případně genealogické údaje. Z celkového strohého líčení vybočuje detailnějším rozpracováním pouze několik epizod. Obdobným způsobem je pojednáno o vládě Langobardů v Itálii do doby výše zmíněných panovníků.

2.1.1 *Origo* a její datace

K dosud otevřeným otázkám patří datace *Origo*. V současnosti je bez výraznějších námitek přijímána domněnka, že původ textu spadá do druhé poloviny 7. století,³⁴ avšak při pokusu o přesnější určení možné doby vzniku se již názory rozcházejí. Nejrozšířenější hypotézy jej kladou do rozmezí šedesátých

Wodanovo lůžku k východu tak, že když se ráno probudil, spatřil Winnily a jejich ženy. Na jeho otázku: „Kdo jsou tihle Dlouhovousí (*Qui sunt isti Longibarbae*)?“ mu Frea odpověděla: „Tak, jak jsi jim dal jméno, dej jim i vítězství.“ Tak se i stalo a od té doby se Winnilové nazývají Langobardy.

Z pramenů pocházejících mimo langobardské prostředí tuto epizodu s některými obměnami (nepřáteli Langobardů jsou namísto Vandalů Hunové) líčí tzv. FREDEGAR III, 65.

³³ GEORG WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum*, s. 6.

³⁴ K témuž závěru dospěli již němečtí badatelé v 19. století. Názor Baudiho de Vesme, autora edice langobardských zákoníků v řadě *Historiae patriae monumenta* (CARLO BAUDI DE VESME, *Edicta regum Langobardorum*), jenž pokládal *Origo*, pro niž zavedl označení *Chronicon Rotharis*, za integrální součást *ER* a údaje o následujících panovnících až za pozdější interpolace, byl většinou poměrně brzy opuštěn. Hlavní protiargumenty uvádí Bethmann (LUDWIG BETHMANN, *Die Geschichtschreibung der Langobarden*, in: *Archiv der Gesellschaft für deutsche ältere Geschichtskunde* 10, 1851, s. 356nn.). Pro shrnutí diskuse cf. např. GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, s. CXII. K Vesmeho hypotéze se nicméně klonil ještě Jacobi (REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus. Ein Beitrag zur Geschichte deutscher Historiographie*, Halle 1877, s. 1–3).

až osmdesátých let 7. století, tedy politicky poměrně bouřlivého období po smrti krále Ariperta I. († 661).³⁵

Jak již bylo uvedeno výše, Mad. a Cav. končí druhou Perctaritovou vládou (bez uvedení její délky, vládu první nezmiňují), Mod. vládou Grimoaldovou (*postea regnavit Grimoald annis septem*).³⁶ Údaj o sedmileté Grimoaldově vládě se liší od obou dříve zmíněných rukopisů, v nichž se správně hovoří o jejím devítiletém trvání. Mad. a Cav. se zmiňují o Grimoaldovi dvakrát – prvně bez udání délky vlády před zmínkou o zavraždění císaře Konstanta II. (v *Origo* chybně Konstantina) na Sicílii v roce 668³⁷ (na tomto místě uvádí délku vlády Mod.), podruhé již s časovým údajem a se zmínkou o Perctaritovi až po údajích o této výpravě, jímž končí Mod.

Je jasné, že všechny pokusy stanovit, kde končila původní redakce díla a kde se jedná o případné pozdější zásahy, jsou krajně hypotetické, nicméně na základě uvedených skutečností se většinou uvažuje o možném sepsání díla právě v období vlády některého z těchto dvou panovníků, tedy Perctarita (661–662, 671–688), či Grimoalda (662–671), v případě druhého jmenovaného se uvažuje o možném sepsání *Origo* v souvislosti s vydáním jeho dodatků k *ER* v roce 668.³⁸

³⁵ Podle Paulova podání (*HL*, IV, 51) nastoupili po Aripertově smrti na trůn jeho synové Perctarit a Godepert. Jejich vzájemných sporů využil beneventský vévoda Grimoald a již o rok později se mu podařilo usmrtit Godeperta a zmocnit se královského titulu. Perctarit uprchl k Avarům, později se vrátil do Itálie, ale poté musel znovu prchnout, tentokrát do franské říše. Po Grimoaldově smrti se opět vrátil, zbavil moci Grimoaldova nezletilého syna Garibalda a sám se opět ujal vlády (*HL*, V, 33).

³⁶ *Origo*, 7.

³⁷ Došlo k němu v roce 668, tedy v době, kdy Grimoald vládl sedm let. Tímto by snad bylo možné vysvětlit zdánlivě chybný údaj v Mod., jenž by takto neuváděl celou dobu Grimoaldovy vlády, ale pouze datoval události na Sicílii. Tomu by mohla nasvědčovat i formulace *eo tempore*, která údaj o Konstantově smrti uvozuje (*Origo*, 7). Obdobně argumentoval již dříve REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 8n.

³⁸ Vydány v Pertzově edici (GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus IIII*, s. 91). Pro dataci *Origo* k roku 668 cf. WALTER POHL, *Memory, Identity and Power in Lombard Italy*, s. 18. Tímto datem se navíc uzavírá *Origo* v Mod.

Ze soudobých badatelů se k období Grimoaldovy vlády a pozdějšímu rozšíření této redakce kloní na příklad Azzara a Gasparri,³⁹ Gschwantler⁴⁰ rozlišuje odlišnou dobu vzniku obou redakcí, Pohl⁴¹ se přiklání spíše k době Perctaritovy vlády (k jeho argumentaci viz níže), rovněž tak Collins, a to konkrétně před rok 679, kdy se Perctaritovým spoluvladařem stal jeho syn Cunincpert, o němž se *Origo* již nezmiňuje,⁴² Bystrický je naopak klade již k roku 650.⁴³

Otázkou datace *Origo* se v poslední době nejzevrubněji zabýval Pohl,⁴⁴ jenž se ji snaží zodpovědět s poukazem na funkci, již mohla *Origo* plnit; jeho závěry zde v krátkosti shrnu.

Hlavní argument, jímž podepírá svou domněnku, že *Origo* byla sepsána za Perctaritovy vlády, je následující: text dle něj obsahuje nepřímé údaje, s jejichž pomocí lze poukázat na příbuzenské vztahy mezi panovníkovými předky a bavorskou panovnickou dynastií, a tímto způsobem jeho rod propojit s prestižní langobardskou dynastií Lethingů, jež svůj původ odvozovala od samotného legendárního vládce Lethuca, dle tradice (přinejmenším v té podobě, již zprostředkovává *Origo* i *Prologus* k *ER*) třetího langobardského krále.⁴⁵ Klíčové je pro něj to, že *Origo* věnuje poměrně značnou pozornost sňatku krále Authariho s Theudelindou, dcerou bavorského vévody Garibalda

³⁹ CLAUDIO AZZARA – STEFANO GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi*, s. XXIV.

⁴⁰ OTTO GSCHWANTLER, *Die Heldensage von Alboin und Rosimund*, in: *Festgabe für Otto Höfler*, (Hrsg.) H. BIRKHAN, Wien 1976, s. 223.

⁴¹ WALTER POHL, *Memory, Identity and Power in Lombard Italy*, s. 18; podrobněji *idem*, *Werkstätte der Erinnerung*, s. 117–122.

⁴² ROGER COLLINS, *Evropa raného středověku*, s. 203: „Z kontextu tohoto díla [tj. *Origo*] vyplývá, že spadá do období druhé vlády krále Perctarita (672–688), jmenovitě před rok 679, kdy Perctarit přizval jako spoluvládce svého syna Cunincperta“ (Doplnění – MK.) .

⁴³ PETER BYSTRICKÝ, *Longobardské dejiny a mytológia. Rozbor a porovnanie prameňov*, in: *Vojenská história* 1, 2006, s. 3.

⁴⁴ WALTER POHL, *Werkstätte der Erinnerung*, s. 117–122.

⁴⁵ *Origo*, 6.

a Waldrady, dcery langobardského krále Wachona († kolem 540).⁴⁶ Theudelinda tedy z matčiny strany pocházela právě z uvedené lethingské dynastie. *Origo* rovněž zmiňuje, že s Theudelindou do Itálie přišel její bratr Gundoald, jehož Authari jmenoval vévodou v Asti.⁴⁷ Pohl se domnívá, že z daných údajů mohl získat největší prospěch Perctarit,⁴⁸ syn krále Ariperta I. a z otcovy strany vnuk výše zmíněného Gundoalda.

Pokud by tomu tak však bylo, bylo by zarážející, že přinejmenším v té podobě, v jaké ji dnes známe my, *Origo* neobsahuje zmínku o Perctaritově první vládě. Pohl dále ponechává stranou fakt, že Grimoald pojal za manželku dceru krále Ariperta. Ta mu porodila syna Garibalda,⁴⁹ jenž měl být královým následovníkem, avšak v době jeho smrti byl dosud v chlapeckém věku. Je patrné, že již Grimoaldův sňatek byl motivován snahou spojit se s bavorskou dynastií (a tak se navázat i na lethingskou dynastii) a zdůraznění příslušnosti k této dynastii rovněž nasvědčuje volba synova jména – Garibald, jež odkazuje k chlapcovu pradědu z matčiny strany, bavorskému vévodovi Garibaldovi. Lze předpokládat, že vzhledem k okolnostem, za nichž se Grimoald dostal k moci, potřeboval poměrně nezbytně prostředky, jimiž by svůj vzestup legitimizoval. Údaj v *Origo* o Gundoaldově příchodu do Itálie mohl tedy poskytnout potřebnou oporu i Grimoaldovi, a to v obdobné míře jako jeho protivníkovi.⁵⁰

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ WALTER POHL, *Werkstätte der Erinnerung*, s. 119–120.

⁴⁹ *HL*, V, 33.

⁵⁰ Tomu, že rovněž Perctarit musel po smrti svého protivníka vyvinout úsilí, aby svůj návrat na trůn náležitě legitimizoval, může nasvědčovat Paulovo vyprávění – králův návrat z exilu popisuje následovně: *Perctarit etiam apud Francorum patriam constitutus metuens, egressus e Gallia, ad Britanniam insulam Saxonumque regem properare disponit [...] Cumque iam aliquantum per pelagus navigasset, vox a litore audita est inquirentis, utrum Perctarit in eadem nave consisteret. Cui cum responsum esset, quod Perctarit ibi esset, ille qui clamabat subiunxit: ‚Dicite illi, revertatur in patriam suam, quia tertia die est hodie, quod Grimualdus ab hac subtractus est luce.‘ Quo audito, Perctarit statim post se reversus est, veniensque ad litus, invenire personam non potuit, quae ei de Grimualdi morte nuntiavit; unde arbitratus est, non hunc hominem, sed divinum nuntium fuisse (*HL*, V, 32–33). Návrat tedy nabývá božského posvěcení a lze se jen dohadovat – v případě, že se nejedná až o pozdější*

2.1.2 *Origo* a její zdroje

Origo byla původně vnímána jako epitomé z *HL*,⁵¹ avšak již Baudi de Vesme⁵² a Bethmann⁵³ se v první polovině 19. století snažili prokázat, že naopak právě *Origo* je textem chronologicky předcházejícím Paulovu dílu. V otázce vztahu *HL* k *HLCG* Bethmann předpokládal jejich vzájemnou nezávislost, domníval se, že společná místa nemající oporu v *Origo* pocházejí z obsáhlejší verze *Origo*, než kterou zachycuje trojice dochovaných rukopisů a jež sloužila jako společný pramen všech tří textů.⁵⁴

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 19. století, tedy v době vydání Waitzovy edice pramenů k langobardským dějinám v řadě MGH, se v německém prostředí rozproudila diskuse týkající se zdrojů, z nichž čerpal Paulus Diaconus při práci na své *HL*. Předmětem tohoto zkoumání se v neposlední řadě stala *Origo* a její vztah k Paulovu textu. Při této příležitosti bylo rovněž vysloveno několik hypotéz o případném prameni *Origo*.

Zevrubný rozbor Paulových pramenů uveřejnil v roce 1877 Reinhard Jacobi.⁵⁵ Na jeho práci a na Waitzovy závěry, předložené v poznámkách ke zmíněné edici, reagoval v roce 1880 Theodor Mommsen.⁵⁶ Ten obdobně jako Bethmann předložil domněnku, že Paulus Diaconus měl k dispozici původní, obsáhlejší verzi *Origo*. Poukázal na fakt, že *HLCG*, byť je od údajného originálu vzdálenější, přece obsahuje některé údaje, které se v dochovaných verzích *Origo* nevyskytují, a navíc se objevují i v *HL*. Mommsen svou studii uzavřel

tradici (na příklad *Origo* ji neuvádí) –, zda by Perctarit zvolil tuto legitimizační strategii jako odpověď na předchozí Grimoaldovy snahy, či zda by byla stejně jako *Origo* jen další součástí případného širšího ideologického rámce sloužícího k uznání Perctaritových nároků.

⁵¹ Např. LUDOVICO A. MURATORI, *Rerum Italicarum Scriptores* I 2, Milano 1723, s. 10. Podle ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 13.

⁵² CARLO BAUDI DE VESME, *Edicta regum Langobardorum*.

⁵³ LUDWIG BETHMANN, *Die Geschichtschreibung der Langobarden*, in: Archiv der Gesellschaft für deutsche ältere Geschichtskunde 10, 1851, s. 351–353.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 365.

⁵⁵ REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 89–100.

⁵⁶ THEODOR MOMMSEN, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 57–76.

domněnkou, že text označovaný jako *Origo gentis Langobardorum* je ve skutečnosti výrazně zkrácená verze ztraceného historického spisu *Secunda* z Tridentu⁵⁷ doplněná při svém připojení před text *ER* o události sahající za rok 612.⁵⁸

Ještě v témže ročníku časopisu *Neues Archiv* vydal svou reakci na Mommsenovy hypotézy Waitz.⁵⁹ Poukázal na nelogičnost domněnky, že by se Paulus na téhož *Secunda* jednou odvolával jeho jménem a v jiném případě jako na *Prologus*.⁶⁰ Podle jeho názoru měl Paulus k dispozici *Origo* v zásadě v té podobě, jak ji známe i my, dále *Secunda* a další, neznámý pramen.⁶¹ Rovněž upozornil na aliteraci jmen (Gambara – Godan, Ambri – Assi), jež ho vedla k závěru, že předlohou *Origo* spíše mohla být germánská epická skladba.⁶²

Obdobný pohled na případné zdroje *Origo* přinesl Wilhelm Bruckner.⁶³ Zatímco Mommsen usiloval o nalezení pramene písemného charakteru, Bruckner obrátil svou pozornost na orální tradici. Jeho záměrem bylo dokázat, že předlohou latinského textu či přinejmenším některých jeho částí byla epická báseň v langobardském jazyce. Stopy její existence dle jeho hypotézy dokládá přítomnost poměrně značného množství aliterujících výrazů, především vlastních jmen, nicméně i pro jména obecná se Bruckner pokoušel nalézt

⁵⁷ Charakter tohoto nedochovaného spisu se stal předmětem četných diskusí, dnes se však obecně přijímá domněnka, že spíše než o souhrnné historiografické dílo šlo o záznamy analistického rázu, jež se v nemalé míře soustředily na události týkající se tridentského vévodství (cf. např. REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 17). Za jisté se pokládá, že byl doveden k roku 612.

⁵⁸ THEODOR MOMMSEN, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 74.

⁵⁹ GEORG WAITZ, *Zur Frage nach den Quellen*, s. 415–424.

⁶⁰ GEORG WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum*, s. 25.

⁶¹ Foulke poznamenává, že tímto třetím pramenem mohla být právě obsáhlejší či pozměněná verze *Origo*, ale zároveň se domnívá, že Paulus měl k dispozici *Origo* v obdobné podobě, jež se dochovala, snad rukopis či rukopisy příbuzné Mad. a Cav. (PAULUS DIACONUS, *History of the Langobards*, s. 351).

⁶² GEORG WAITZ, *Zur Frage nach den Quellen*, s. 422.

⁶³ WILHELM BRUCKNER, *Die Quelle der Origo*, in: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 43, 1899, s. 47–58.

germánský ekvivalent zapadající do potenciální veršové struktury a tímto způsobem dosáhnout rekonstrukce podoby hypotetické původní básnické skladby, respektive její kostry.⁶⁴ Ze současných autorů se k této hypotéze kloní zčásti i autoři edice langobardských zákoníků, dle nichž z původní básnické skladby vycházejí oba seznamy v Rothariho zákoníku, tj. soupis langobardských panovníků a soupis králových předků.⁶⁵

Obdobně pohlížel na problém Bernheim, který zdůraznil shodu *Origo* se seznamem králů v *Prologu ER*.⁶⁶ Dle jeho názoru *Origo* vznikla postupným či případně jednorázovým rozvedením tohoto katalogu o podrobnější údaje u jednotlivých panovníků. Poukázal na neustálé opakování formulace *Et regnavit X et post ipsum regnavit Y* bez větších snah o stylistické variace. Jeho domněnkou bylo, že katalog byl nejprve doplněn o délku vlády jednotlivých králů, které sám v té podobě, jak je dochována v *Prologu ER*, neobsahuje, případně i o údaje detailnějšího charakteru. K této kostře mělo být dle jeho názoru později připojeno samostatné vyprávění o původu kmene. Předpokládal dále, že tato *Origo* (jím označované jako „*Ur-Origo*“) byla podrobnější než její dochovaná podoba a že ji odráží některé pasáže v *HLCG*.⁶⁷

2.2 *Historia Langobardorum Pauli Diaconi*

Nejkomplexnější pojednání o historii Langobardů představuje bezesporu *Historia Langobardorum* Paula Diacona († mezi lety 797 a 799).⁶⁸ Práci na ní se Paulus věnoval pravděpodobně po svém návratu z franské říše do kláštera Monte Cassino od druhé poloviny osmdesátých let 8. století až do své smrti.

⁶⁴ Jeho pokus o rekonstrukci takovéto básně uvádí v doslovu k anglickému překladu Paulovy *HL* William D. Foulke (*PAULUS DIACONUS, History of the Langobards*, přel. W. D. FOULKE, Philadelphia 1907, s. 347–349).

⁶⁵ CLAUDIO AZZARA – STEFANO GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi*, s. XXIV.

⁶⁶ ERNST BERNHEIM, *Über die Origo gentis Langobardorum*, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 21, 1896, s. 373n.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 381.

⁶⁸ Edice: GEORG WAITZ, *MGH Scriptorum rerum Langobardicarum*, s. 12–187. Podrobně k jeho dílu např. WALTER A. GOFFART, *The Narrators of Barbarian History*, s. 329–432.

Ačkoli se Paulovi nepodařilo před smrtí dílo dokončit v plném rozsahu, jde o obsáhlý spis, jenž v šesti knihách pojednává o langobardských dějinách od legendárních počátků po vládu krále Liutpranda (712–744). Z hlediska rukopisné tradice se jedná o jeden z nejrozšířenějších středověkých spisů, dochoval se ve více než sto rukopisech.⁶⁹

Původu Langobardů a jejich putování do Itálie Paulus věnuje celou první knihu. Jeho podání je oproti oběma anonymním textům výrazně obsáhlejší a zachycuje i mnohé epizody, jež nejsou doloženy v žádném dalším nám známém prameni. Především v této první knize je základní kostra vyprávění převážně shodná s *Origo*, nicméně je patrná i dále, avšak v menší míře, neboť pro časově méně odlehlé události měl Paulus k dispozici již další prameny.⁷⁰ Markantní je především epizoda o přejmenování Winnilů na Langobardy – Paulovo podání, byť autor od příběhu udržuje pro jeho pohanský charakter náležitý odstup, je s *Origo* téměř doslovně shodné, pouze převedené do nepřímé řeči a uvedené spojením *refert hoc loco antiquitas ridiculam fabulam*.⁷¹ Shody lze nalézt i dále, jak bude patrné v 3. kapitole.

Z hlediska vztahu k *Origo* jsou v Paulově díle podstatné dvě pasáže, v nichž se Paulus odvolává na *Prologus* k *ER*. Na příslušném místě první knihy vybízí případného nedůvěřivého čtenáře, aby se o pravdivosti jeho tvrzení, že langobardský král Wacho porazil Svěby, přesvědčil právě v *Prologu*:

Eodem tempore Waccho super Suavos inruit eosque suo dominio subiugavit. Hoc si quis mendacium et non rei existimat veritatem, relegat prologum edicti, quem rex Rothari de

⁶⁹ Pro jejich soupis a genealogické vztahy cf. GEORG WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum*, s. 28–45.

⁷⁰ A to jak z langobardského, tak franského prostředí, z prvně zmíněných především nedochovaný spis *Secunda* z Tridentu, z druhých pak zejména dílo Řehoře z Tours; Paulus dále užíval řadu dalších textů nejrůznějšího charakteru a provenience. Rozboru jeho pramenů se zevrubně věnoval REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 89–100.

⁷¹ *HL*, I, 8.

*Langobardorum legibus composuit, et pene in omnibus hoc codicibus, sicut nos in hac historiola inseruimus, scriptum repperiet.*⁷²

Vlastní *Prologus* však tuto informaci neuvádí, údaj o porážce Svěbů se ale objevuje v *Origo*. Zdá se tedy, že Paulus zde odkazuje právě na tento pramen. Jak již bylo zmíněno výše, rukopisná tradice *Origo* je spojena s Rothariho zákoníkem, takže je možné, že Paulus vnímal *Origo* jako jeho součást.⁷³ Zajímavé je rovněž Paulovo tvrzení, že tento údaj lze najít téměř ve všech rukopisech.

Druhá zmínka se týká vlastního zapsání tohoto zákoníku. Paulus znovu odkazuje na *Prologus*, tentokrát, aby událost datoval:

*Hic Rothari rex Langobardorum leges, quas sola memoria et usu retinebant, scriptorum serie composuit codicemque ipsum edictum appellari praecepit. Erat autem iam ex quo Langobardi in Italiam venerant annus septuagesimus septimus, sicut idem rex in sui edicti testatus est prologo.*⁷⁴

Údaj se tentokrát nachází skutečně přímo v *Prologu*, hovoří se zde však na rozdíl od *HL* o šestasedmdesátém, nikoli sedmasedmdesátém roce od příchodu do Itálie. *Origo* se o vydání zákoníku nezmiňuje vůbec.

Tyto skutečnosti vedly většinu badatelů k závěru, že Paulus *Origo* jako pramen využíval.⁷⁵

⁷² *HL*, I, 21. [V té době Wacho napadl Svěby a podrobil je své vládě. Kdo by se domníval, že toto tvrzení je lživé a že není pravda, že k zmíněným událostem došlo tímto způsobem, ať si přečte prolog ediktu, který o zákonech Langobardů sepsal král Rothari, a téměř ve všech rukopisech to najde psáno tak, jak uvádíme v tomto historickém spisku i my. – Překlad M. K.]

⁷³ Další možností by bylo, že původní katalog v *Prologu* byl obsáhlejší a že vedle prostého výčtu panovníků obsahoval i zmínky o některých zásadních událostech. Tato představa by korespondovala s Bernheimovou hypotézou, že *Origo* mohla vzniknout jako rozvedení tohoto katalogu (viz oddíl 2.1.2).

⁷⁴ *HL*, IV, 42. [Král Rothari rovněž uspořádal do psané podoby zákony Langobardů, které se uchovávaly pouze pamětí a zvykem, a nařídil, aby se tento spis nazýval ediktem. Došlo k tomu v sedmasedmdesátém roce od příchodu Langobardů do Itálie, jak též král dosvědčuje v prologu ke svému ediktu. – Překlad M. K.]

⁷⁵ REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 4; LUDWIG BETHMANN, *Die Geschichtschreibung der Langobarden*, s. 351n. aj.

2.3 *Historia Langobardorum codicis Gothani*

Novodobé označení posledního ze zkoumaných děl poněkud kolísá, převážně u starších badatelů se lze setkat s názvem *Chronicon Gothanum*, Waitz jej ve své edici uvádí pod názvem *Historia Langobardorum Codicis Gothani*.⁷⁶ Text je anonymně dochovaným dílem, sepsaným za vlády krále Pipina († 810), syna Karla Velikého, nejspíše v rozmezí let 807–810.⁷⁷ O původu jeho autora se vedou diskuse.⁷⁸

HLCG se dochovala v jediném exempláři v tzv. gothajském rukopise (*codex Gothanus*, Gotha, Forschungsbibliothek, Memb. I 84),⁷⁹ rozsáhlé kompilaci raněstředověkého práva sepsané pravděpodobně ve Fuldě v 10. nebo 11. století.⁸⁰ Dvě z částí rukopisu vycházejí z výše zmíněného Lupova spisu *Liber legum*. Text *HLCG* (336vb–338va, odděleno volným foliem) předchází *Prologu ER*.

Text *HLCG* se z velké části shoduje se zněním *Origo* – v líčení událostí po odchodu Langobardů z Panonie takřka doslovně, nicméně i zde se v několika jednotlivostech týkajících se langobardské migrace obě díla poměrně zásadně rozcházejí. Při bližším porovnání obou textů jsem zjistila, že nebereme-li v potaz závěrečnou část *HLCG*, v níž jsou události dovedeny až k autorově současnosti, a jež tedy nutně zasahuje za rámec zachycený *Origo*, překrývají se texty zhruba z padesáti procent. Pokud odhlédneme i od úvodní pasáže (viz níže), jde dokonce zhruba o tři čtvrtiny textu.

Zcela odlišná je pak úvodní pasáž, jež vyprávění zcela oprošťuje od všech pohanských prvků a namísto toho se snaží předestřit pohled na langobardské

⁷⁶ Edice: GEORG WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum*, s. 7–11.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 7. Tomu, že dílo bylo sepsáno za Pipinova života, nasvědčuje následující formulace: „*Praesentem diem per eius [Pipini] adiutorium splenduit Italia...*“ (*HLCG*, 9). Termínem *post quem* je Pipinova výprava na Korsiku (v roce 807 či snad již 806).

⁷⁸ Uvažuje se mj. o jeho možném franském původu, pro stručné shrnutí jednotlivých hypotéz cf. LUIGI A. BERTO, *Remembering Old and New Rulers*, s. 29.

⁷⁹ GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus IIII*, s. XXXVII.

⁸⁰ Bracciotti klade jeho vznik do 12. století (ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 72).

dějiny z křesťanské perspektivy. Zásah pohanských božstev je tak nahrazen motivem Boží prozřetelnosti a celá dějinná anabáze Langobardů (již jsou charakterizováni jako *sanquinea et aspera progenies, et sine lege*)⁸¹ nabírá rozměr cesty do zaslíbené země, jejímž cílem je dosažení spásy prostřednictvím křtu a začlenění Langobardů mezi křesťanské národy. Celá pasáž je hojně proložena citáty z *Písma* a řadou biblických motivů.

Rovněž v případě etymologie jména Langobardů se *HLCG* neopírá o tradici zprostředkovanou v *Origo*, ale o autoritu křesťanského učence, Isidora ze Sevilly,⁸² byť jeho výklad mylně připisuje Jeronýmovi.⁸³

Závěrečnou část *HLCG* tvoří oslava činů Karla Velikého a Ludvíka Pobožného.

⁸¹ *HLCG*, 1.

⁸² ISIDOR ZE SEVILLY, *Etymologiae*, IX, 95–96.

⁸³ *HLCG*, 2.

3 Analýza pramenů

Obsahem této kapitoly je rozbor a porovnání zkoumaných textů, přičemž se zabývám především těmi pasážemi, které jsou společné všem třem pramenům, mají obdobnou strukturu, ale zároveň u nich dochází k některým drobným či výraznějším odchýlením. Mohou v nich konkrétně být zmíněny informace, které zbývající pramen či dvojice pramenů vůbec neuvádí či uvádí odlišně a jejichž původ není jednoznačně doložitelný jiným známým pramenem, či přinejmenším pramenem, jehož existenci můžeme s vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládat a jehož charakter je možné do určité míry rekonstruovat, jako např. v případě nedochovaného spisu *Secunda* z Tridentu.⁸⁴ V potaz tedy nejsou ve většině případů brány rozsáhlé dějově bohaté epizody z *HL* (např. epizoda o Rumetrudě a její zákeřné vraždě bratra herulského krále,⁸⁵ vyprávění o Alboinově mládí a činech, jež vykonal, než se stal langobardským králem,⁸⁶ apod.), jež v obou anonymních dílech nemají paralely a jejichž původ lze s poměrně velkou pravděpodobností hledat v orální tradici, ať již z ní Paulus čerpal přímo, či zprostředkovaně.⁸⁷

Větší pozornost nevěnuji ani těm pasážím v Paulově díle, které je možné považovat za jeho vlastní dodatky a komentáře a jež zároveň nenesou žádnou faktografickou hodnotu, ani pasážím, jež Paulus vkládá do textu pouze proto, aby navázal na tok předešlého vyprávění poté, co je přerušil rozsáhlejší digresí.

Rovněž jsem nepokládala za nutné věnovat se detailněji velkému počtu míst,⁸⁸ která všechny tři prameny naopak uvádějí v doslovném znění či jen

⁸⁴ Pro detailní přehled pramenů užitých Paulem Diaconem cf. RUDOLF JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 89–100.

⁸⁵ *HL*, I, 20.

⁸⁶ *HL*, I, 23–24.

⁸⁷ HERMANN MOISL, *Kingship and Orally Transmitted „Stammetradition“ among the Lombards and Franks*, in: *Die Bayern und ihre Nachbarn*, I, (Hrsg.) H. WOLFRAM – A. SCHWARCZ, Wien 1985, s. 113.

⁸⁸ Pro jejich procentuální zastoupení v *HLCG* cf. podkapitolu 2.3.

s nepatrnými stylistickými variacemi. V Paulově případě je patrné, že se svým pramenem pracoval volněji, a vzhledem k tomu, že na své dílo kladl vyšší stylistické nároky, vyznačují se jeho formulace oproti oběma zbývajícím pramenům bohatším lexikem a složitější syntaxí.

Čistě jazykové stránce problému se věnuji pouze okrajově, odkazuji zde na zevrubný jazykový rozbor v edici Annelisy Bracciotti.⁸⁹

V několika případech – především u *Origo* – je přihlédnuto taktéž k jednotlivým různocněním, pokud mezi rukopisnými variantami panuje přílišná nejednotnost.

3.1 Úvodní pasáže *Origo* a *HL* – shody a rozdíly

Před vlastním rozbohem stručně shrnuji shody a rozdíly v úvodních pasážích textů – přímé srovnání je možné pouze v případě *Origo* a Paula, neboť *HL* zde podává tradici zcela odlišnou.

Paulus v úvodních kapitolách spojuje údaje čerpané z *Origo* s Isidorovým popisem Germánie⁹⁰ a Pliniovou zmínkou o Skandinávii (*insula quae Scadinavia dicitur*).⁹¹ *Origo* nadále sleduje poměrně věrně, dále je rozšiřuje o některé epizody, avšak v několika bodech se obě podání odlišují:

1) *Origo* explicitně neuvádí důvod, proč měli Winnilové opustit svou pravlast; podle Paula je tímto důvodem přelidnění a odchází pouze třetina kmene určená losem (není jasné, zda se týká pouze Winnilů, nebo celé populace Skandinávie).

2) Ybor a Agio jsou podle Paula zvoleni až jako vůdci této skupiny.

3) *Origo* vypočítává území, jimiž měli Winnilové / Langobardi na své pouti projít, v tomto sledu: *Scandanana*, *Golaida*, *Anthaiab*, *Bainaib*, *Burgundaib*, zatímco Paulus jmenuje následující: *Scadinavia*, *Scoringa*, *Mauringa*, *Golanda*, *Anthab*, *Banthab*, *Vurgudaib* (geografické pojmy jemu očividně neznámé, viz jeho

⁸⁹ ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 123–266.

⁹⁰ ISIDOR ZE SEVILLY, *Etymologiae*, XIV, 4.

⁹¹ PLINIUS, *Naturalis Historia*, IV, 79.

komentář *quae nos arbitrari possumus esse vocabula pagorum seu quorumcumque locorum*);⁹² oproti *Origo* tedy navíc zmiňuje území *Scoringa* a *Mauringa*.⁹³

4) V *Origo* není jasné, kde dochází ke střetu mezi Winnily a Vandaly; pokud text není porušen, zdá se, že se tyto události odehrály již ve Skandinávii, podle Paula však jednoznačně v zemi *Scoringa*.

5) Paulus ve vyprávění o Frejině lsti pomíjí detail, že v noci otočila manželovo lůžko tak, aby ráno po probuzení spatřil jako první Winnily.

6) *Scoringa* i *Mauringa* jsou u Paula místa, kde dochází k rozsáhlejším epizodám, a to k již zmíněnému boji s Vandaly v zemi *Scoringa* a střetu s kmenem Assipittů při přechodu do *Mauringy* poté, co na území *Scoringa* vypukl hladomor.

Některé z těchto rozdílů je nutné vést v patrnosti při dalším rozboru, neboť by mohly do jisté míry vypovídat o původní, obsáhlejší podobě *Origo* či případného společného pramene, případně o existenci dalšího pramene, který měl Paulus k dispozici a jež se snažil uvést v soulad s *Origo*.

3.2 Úvodní pasáž v *HLCG*

Prvním styčným bodem všech tří pramenů je až volba prvního langobardského krále Agilmunda. Následuje popis dalšího tažení Langobardů, odlišný od podání zachyceného ostatními prameny (viz níže). Teprve od zmínky o Odoakerově boji s Rugii se všechny texty až na několik výjimek (viz podkapitolu 3.3) shodují.

⁹² *HL*, I, 13.

⁹³ O tuto pasáž opíral svou argumentaci Mommsen. Podle jeho názoru právě v tomto úseku došlo v *Origo* ke zkrácení, domníval se, že původně i ono obsahovalo líčení událostí na území *Scoringy*. Klíčové je pro něj slovo *exhinde* ve větě: „*Et moverunt se exhinde Langobardi, et venerunt in Golaidam...*“ (*Origo*, 2), která následuje zcela bezprostředně po vylíčení událostí vedoucích k přejmenování kmene. Toto *exhinde* podle jeho názoru postrádá geografickou oblast, k níž by bylo možné je vztáhnout. (THEODOR MOMMSEN, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 66n). Nicméně není možné vyloučit, že výraz odkazuje ke Skandinávii.

Úvodní pasáž *HLCG* se naprosto rozchází s tradicí v zásadě shodně uváděnou Paulem i *Origo*. Tuto počáteční pasáž lze rozdělit na dvě části.

První z nich věnuje pozornost Gambaře, dokonce ji označuje jako „rodičku“ Langobardů (*per Gambaram parentem suam*),⁹⁴ avšak v podání *HLCG* je Gambara jakousi věstkyní (*phitonissa inter Sibillae cognomina*),⁹⁵ jež vedena Božím vnuknutím přiměje kmen opustit jeho původní sídla. Původní domovina kmene není v této pasáži blíže specifikována ani se zde nemluví o jeho původním pojmenování, rovněž zde nevystupují Ybor a Agio.

Druhá pasáž vychází částečně z deváté knihy Isidorových *Etymologií*⁹⁶ (jeho výklad je však chybně připsán Jeronýmovi),⁹⁷ kde je zmínka o vodním toku jménem *Vindilicus*.⁹⁸ Zatímco Isidor jej zmiňuje v souvislosti s Vandaly, jejichž jméno od něj odvozuje, autor *HLCG* klade k *Vindilicu* pravlast Winnilů / Langobardů. Od Isidora je rovněž prakticky doslovně přejat etymologický výklad jména Langobardů.⁹⁹ O původním jméně *Winnili*, o němž hovoří *Origo* i Paulus, ale i *HLCG*, se Isidor nezmiňuje. Je pravda, že oba Isidorovy výklady za sebou těsně následují, mohlo zde tedy dojít k jejich smíšení, případně k neporozumění textu, již samotná mylná citace by ostatně mohla nasvědčovat

⁹⁴ *HLCG*, 1.

⁹⁵ *Ibid.* Hodgkin překládá jako: „like the Pythoness or Sibyl“ – cf. PAULUS DIACONUS, *History of the Langobards*, přel. W. D. FOULKE, Philadelphia 1907 (přetisk Philadelphia 2003 jako *History of the Lombards*), s. 322.

⁹⁶ ISIDOR ZE SEVILLY, *Etymologiae*, IX, 95–96.

⁹⁷ *HLCG*, 2.

⁹⁸ ISIDOR ZE SEVILLY, *Etymologiae*, IX, 96: *Vindilicus amnis ab extremis Galliae erumpens, iuxta quem fluvium inhabitasse, et ex eo traxisse nomen Vandali perhibentur*. Heather (PETER HEATHER, *Gótové*, Praha 2002, s. 39) zdůrazňuje, že zmíněné geografické umístění „za severní hranicí Galie“ zhruba odpovídá tomu, jež uvádí Tacitus (*Germania*, 40), avšak jeho tvrzení, že „je pravděpodobné, že Tacitův popis ovlivnil volbu našeho třetího autora [tj. autora *HLCG*]“, nelze přijmout bez výhrad. Roli zde jistě sehrál především Isidor a nejspíše i další, neznámý pramen, nelze vyloučit ani případný vliv orální tradice (viz formulaci *sicut nostri antiqui patres asserunt*).

⁹⁹ ISIDOR ZE SEVILLY, *Etymologiae*, IX, 95: *Langobardos vulgo fertur nominatos prolixa barba et numquam tonsa*.

tomu, že pisatel *HLCG* neměl svou předlohu k dispozici, případně že údaj přebíral zprostředkovaně.

HLCG (či její předloha) zde tedy pravděpodobně směšuje vícero pramenů, a to pravděpodobně jiných, než je *Origo* a Paulus, protože její podání nejstarší migrace Langobardů se výrazně liší od tradice zachycené v obou textech. Mimo jiné klade původní langobardská sídla do oblasti kolem Labe. V pasáži se dále zmiňuje *Saxonia* a ve spojení s ní místo zvané *Patespruna* (název není jinde doložen), kde mělo dojít k volbě prvního krále. Odtud měli napadnout jisté *Beovinidi*¹⁰⁰ a na tomto místě měly být ještě v autorově současnosti patrné zbytky paláce krále Wachona.¹⁰¹ Po porážce *Beovinidi* měli Langobardi zamířit do Thrákie a poté do Pannonie.¹⁰² *HLCG* tedy nezná starobylé názvy doložené Paulem a *Origo*, místo toho užívá průhlednější geografická označení (s výjimkou nejasného *Patespruna*), což by mohlo být dokladem toho, že pramen, s nímž autor pracoval, vycházel z jiné než langobardské tradice.

Zdá se rovněž, že obě zmíněné části na sebe nenavazují zcela plynule – počáteční slova druhé z nich¹⁰³ působí dojmem jakéhosi samostatného úvodu.

3.3 *Origo*, *HL* a *HLCG* – porovnání

Jak již bylo zmíněno, první údaj, jenž zprostředkovávají všechny tři prameny, je zvolení prvního langobardského krále, Agilmunda:¹⁰⁴

¹⁰⁰ Třeštík interpretuje tento pojem jako „bohemští Slované“ a ztotožňuje jejich území s Čechami. Níže zmíněným „Wachonovým palácem“ (*Wachoni regi eorum domus et habitatio*) měla být dle jeho názoru Zbraslav. Cf. DUŠAN TŘEŠTÍK, *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001, s. 72, 80–81.

¹⁰¹ *HLCG*, 2: *Unde in Beovinidis aciem et clauses seu tuba clangencium ad suam proprietatem perduxerunt; unde usque hodie praesentem diem Wachoni regi eorum domus et habitatio apparet signa.* Wacho je později (již shodně s *Origo*) uváděn v souvislosti s boji se Svěby, a to po přebývání v „*campis Feld*“ a ještě před odchodem Langobardů do Pannonie.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*: *Hic incipiens originem et nationem seu parentelam Langobardorum, exitus et conversationem eorum, bella et vastationes quae fecerunt reges eorum, et patrias quas vastarunt.*

1. *Origo*, 2: *et postea possiderunt [...] Burgundaib; et dicitur, quia fecerunt sibi regem nomine Agilmund, filium Agioni, ex genere Gugingus.*

HLCG, 2: *locus ubi Patespruna cognominantur [...] ibique primis regem levaverunt nomine Agelmund.*

HL, I, 14: *Vurgundaib per annos aliquod possedissee [...] Mortuis interea Ibor et Aione ducibus, qui Langobardos a Scadinavia eduxerant et usque ad haec tempora rexerant, nolentes iam ultra Langobardi esse sub ducibus, regem sibi ad ceterarum instar gentium statuerunt. Regnavit igitur super eos primus Agelmund, filius Aionis, ex prosapia ducens originem Gungingorum, quae apud eos generosior habebatur. Hic, sicut a maioribus traditur, tribus et triginta annis Langobardorum tenuit regnum.*

S výjimkou užití rozdílných synonymních výrazů (*fecerunt, levaverunt, statuerunt*), je struktura textů obdobná. Na rozdíl od HLCCG znají *Origo* i Paulus jak jméno Agilmundova otce Agiona, tak jeho příslušnost k rodu, Paulus navíc jako jediný i délku královny vlády. Ostatní dodatky jsou pravděpodobně jeho vlastní.¹⁰⁵

V *Origo* sice není oproti oběma dalším pramenům explicitně zdůrazněna skutečnost, že Agilmund byl prvním langobardským králem, nicméně vzhledem k tomu, že bratři Ybor a Agio jsou označováni pouze jako *principes* (u Paula *duces*) a Agilmund měl být Agionovým synem, vyplývá tato skutečnost poměrně jasně ze samotného textu. Naproti tomu se HLCCG o Agionovi nezmiňuje vůbec, stejně tak zcela pomíjí, jaké bylo společenské uspořádání Winnilů / Langobardů v jejich původní vlasti i během migrace právě až do Agilmundova zvolení, takže toto zdůraznění má v textu své opodstatnění.¹⁰⁶ Paulus pak u jednotlivých panovníků čísluje jejich pořadí až na nepatrné výjimky zcela důsledně (stejnou podobu má i katalog v *Prologu ER*,

¹⁰⁴ Podtržením v následujících pasážích vyznačuji shody mezi všemi třemi prameny, tučně údaje, jež uvádějí pouze dva z nich. Při vlastní analýze jsem se snažila postupovat nezávisle na předchozích pracích a teprve zpětně konfrontovat – v případech, kdy to bylo možné – své vlastní závěry s již dříve formulovanými domněnkami. Nicméně nakolik jsem měla možnost seznámit se s dostupnou literaturou, dosavadní rozbor se týkaly spíše jednotlivých bodů či postupovaly podle odlišných kritérií než tato analýza.

¹⁰⁵ Jacobi (REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 17) poukazuje na biblickou paralelu z *První knihy Samuelovy* (1 S, 8, 5).

¹⁰⁶ Tvar *primis* ve významu *primo* užívá pisatel textu zcela pravidelně.

s nímž mohl Paulus s poměrně velkou pravděpodobností pracovat). Tato drobná shoda mezi HLCCG a Paulem tedy nemá nejspíše větší význam.

HLCCG se naopak od Paula i *Origo* odchyluje při zaznamenání místa, kde měl být Agilmund zvolen (*Patespruna* namísto *Burgundaibu* / *Vurgundaibu*).

Podstatný však je fakt, že Paulus zná navíc i délku Agilmundovy vlády, tedy údaj, který jiný pramen neuvádí (v *Prologu ER* délka vlády jednotlivých panovníků nebývá uvedena). To, že se zde odvolává na autoritu předků (*sicut a maioribus traditur*), není pro pasáže, jejichž zdrojem je *Origo* (pakliže ji skutečně užíval), zcela obvyklé – uvedení pomocí výrazů typu *dicitur* se nachází pouze na počátku první knihy (*ab insula quae Scadinavia dicitur adventavit*),¹⁰⁷ dále při vyprávění o Freji a Godanovi (*refert hoc loco antiquitas ridiculam fabulam*),¹⁰⁸ kde je ovšem toto uvedení nutné pro vyjádření Paulova odstupu od vyprávěných událostí, dále pak při obou již výše zmiňovaných odkazech na to, co Paulus označuje jako *Prologus*, a při výčtu míst, jimiž Langobardi prošli (*egressi itaque Langobardi de Mauringa, applicuerunt in Gollandam, ubi aliquanto tempore commorati, dicuntur post haec Anthab et Banthaib, pari modo et Vurgundaib, per annos aliquot possedissee*),¹⁰⁹ jenž ovšem obsahuje zmínku o území *Mauringa*, která v *Origo* chybí. V ostatních případech však Paulus nepovažoval obdobný odkaz za nutný, což by snad mohlo nasvědčovat tomu, že o třiatřicetileté Agilmundově vládě tento původní pramen (snad *Origo*) mlčel a Paulus tento údaj čerpal odjinud.

2. *Origo*, 2–4: *Et post ipsum regnavit Godehoc. Illo tempore exivit rex Audoachari de Ravenna cum exercitu Alanorum, et venit in Rugilanda, et inpugnavit Rugos,¹¹⁰ et occidit Theuvane regem Rugorum, secumque multos captivos duxit in Italiam. Tunc exierunt Langobardi de suis regionibus, et habitaverunt in Rugilanda annos aliquantos. Post eum regnavit Claffo, filius Godehoc.*

HLCCG, 3: *Illo vero tempore exivit rex Odoacer de Ravenna cum exercitu Alanorum, et venit in Rudilanda, et pugnavit cum Rugiis, et occidit Fewane rege Rugorum, et secum multos captivos in Italia adduxerunt. Tunc exierunt Langobardi de Pannonia, et venerunt et habitaverunt in Rudilanda annos*

¹⁰⁷ HL, I, 1.

¹⁰⁸ HL, I, 8.

¹⁰⁹ HL, I, 13.

¹¹⁰ Mod. uvádí: *pugnavit cum Ruges*.

plurimos, et ad suam dogmam perduxerunt. Ante Peronem regnavit Godoin; post Peronem tenuit principatum Langobardorum Claffo.

HL, I, 19–20: *His temporibus inter Odoacar, qui in Italia per aliquo iam annos regnabat, et Feletheum, qui et Feva dictus est, Rugorum regem, magnarum inimicitarum fomes exarsit. [...] Adunatis igitur Odoacar gentibus quae eius dicioni parebant, id est Turcilingis et Herolis Rugorumque partem, quos iam dudum possidebat, necnon etiam Italiae populis, venit in Rugiland pugnavitque cum Rugis, ultimaque eos clade conficiens, Feletheum insuper eorum regem extinxit; vastataque omni provincia, Italiam repetens, copiosam secum captivorum multitudinem abduxit. Tunc Langobardi de suis regionibus egressi, venerunt in Rugiland, quae Latino eloquio Rugorum patria dicitur, atque in ea, quia erat solo fertilis, aliquantis commorati sunt annis. Inter haec moritur Godehoc; cui successit Claffo, filius suus.*

Za povšimnutí stojí, že na místě, kde *Origo* užívá neurčité označení *de suis regionibus* (poslední do té doby zmíněnou lokací byl *Burgundaib*), uvádí HLCCG Pannonii. Tím, že HLCCG mluví o odchodu z Pannonie, zde dochází mimo jiné k diskrepanci s tvrzením, jež v textu následuje o něco později, totiž že Langobardy do Pannonie dovedl až Alboin. Oproti oběma pramenům navíc obsahuje z hlediska interpretace nejednoznačné tvrzení *et ad suam dogmam perduxerunt*.¹¹¹ Je tedy možné, že zde pisatel HLCCG užíval jiného pramene.

¹¹¹ CLAUDIO AZZARA – STEFANO GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi*, s. 285 překládají následovně: „e lo trassero in loro potere“, tedy „získali ho [tj. Rugiland] do své moci“ (překlad – MK). Jiní badatelé předpokládají, že se údaj týká náboženské konverze („a přivedli je ke své víře“ či „dospěli k své víře“ překlad – MK), aniž by ovšem bylo jednoznačně zřejmé, kdo měl být tím, koho se konverze týkala, ani o jakou víru šlo. Podle Bystrického jí mělo být pohanství (PETER BYSTRICKÝ, *Křesťanstvo u Germánů v Karpatské kotline v 6. století*, nepublikovaný článek, s. 18). Scardigli se domnívá, že šlo o ariánství (PIERGIUSEPPE SCARDIGLI, *Die drei Seelen der Langobarden. Eine Skizze*, in: *Germanische Religionsgeschichte. Quellen und Quellenprobleme*, (Hrsg.) H. BECK, Berlin 1992, s. 426). Bednaříková zdůrazňuje při christianizaci Langobardů na území Rugilandu souběžnou existenci ariánských a katolických vlivů (JARMILA BEDNAŘÍKOVÁ, *Stěhování národů*, Praha 2007, s. 273).

Otázka christianizace Langobardů a jejich vztahu k ariánství je značně spletitá. Sama HLCCG není v tomto ohledu příliš nápomocna – tvrdí, že *[Langobardi] salutem invenerunt baptismatis, et vestigia sanctae trinitatis recipientes, inter numerum bonorum effecti sunt* až v Itálii (HLCCG, 1), později rovněž v souvislosti s vládou Rothariho toto: *Istius Rothari regis temporibus ortum est lumen in tenebris; per quem supradicti Langobardi ad cannonicam tenderunt certamina, et sacerdotum facti sunt adiutores* (HLCCG, 7). Spojení s Rothariho jménem je pozoruhodné, neboť král byl ariánského vyznání.

Podstatné ovšem je, že *Origo* a *HLCG* se v tomto místě rozcházejí i v posloupnosti panovníků – Godoina a Perona nezná *Origo*, Paulus ani katalog v *Prologu*. V *HLCG* naopak zcela chybí čtyři králové figurující v *Origo* a u Paula – Laiamicho, Lethuc, Aldihoc a Godehoc. Přihlédneme-li ke stavbě textu v této pasáži *Origo*, zjistíme, že je poněkud zarážející, že po poměrně obsáhlé odbočce následuje formulace *post eum regnavit Claffo, filius Godehoc*, ačkoli se o králi Godehocovi, k němuž by se zájmeno mělo vztahovat, hovoří naposledy o dvě věty dříve (mezi ně je navíc vložena pasáž o Odoakerovi, k němuž by se takto mohlo zájmeno chybně vztáhnout). *Origo* samozřejmě není text, jenž by si kladl vysoké stylistické nároky, avšak srovnáme-li tuto formulaci se zbývajícím textem, zjistíme, že její obdoby se vyskytují pouze v případech, kdy věty následují bezprostředně po sobě. V opačném případě se po vybočení z hlavní linie narativu naváže formulací *mortuus est X et post eum*. Rovněž není zcela běžná formulace *post eum a filius Godehoc* namísto obvyklejšího *filius ipsius*, avšak je možné, že autor *Origo* se k druhé z nich uchýlil po vložení odbočky o Odoakerovi, aby zabránil přílišné neprůhlednosti textu.

HLCG se zde naopak vyjadřuje jednoznačně – *post Peronem tenuit principatum Langobardorum Claffo*. Avšak ani v *HLCG* není uvedena pasáž – konkrétně v případě Peronovy vlády (*ante X regnavit Y; post X regnavit Z*) – zcela běžná, je to v celém textu jediný případ, kdy se u vladaře jeho předchůdce uvádí tímto způsobem, v ostatních případech je zachováno obdobné schéma jako v *Origo*. Je tedy otázkou, zda zde *HLCG* vychází z dalšího pramene (odkud by čerpala i informaci o případné konverzi) či zda není možné, že na tomto místě je zachycena starší tradice, jež se později z *Origo* vytratila. Ovšem v tomto případě by bylo zvláštní, že Pero ani Godoin nejsou uvedeni ani v katalogu *Prologu*, u něhož se dá předpokládat, že představoval oficiální verzi posloupnosti langobardských panovníků a jenž se s *Origo* jinak zcela shoduje. Z tohoto pramene by případně mohla pocházet i zmínka o Pannonii, již autor přijal, aniž by si uvědomil rozpor mezi oběma prameny.

Pokud by se *HLCG* skutečně zmiňoval o konverzi, mohl by tento fakt snad naznačovat, že daný pramen mohl klást větší důraz na náboženský obsah než

Origo, ostatně i další místo, kde *HLCG* obsahuje údaj, jenž *Origo* nezná, se týká částečně církevní tematiky (viz bod 14).

3. *Origo*, 4: *Sederunt Langobardi in campis Feld annos tres. Pugnavit Tato cum Rodolfo rege Herulorum, et occidit eum, tulit vando ipsius et capsida.*¹¹² *Postea Heruli regnum*¹¹³ *non habuerunt.*

HLCG, 4: *Eo tempore redierunt Langobardi in campis filda. Fecerunt ibi annos tres. Et post haec pugnavit Tatto cum Rodulfo rege Herulorum, et occidit eum, et tulit bandonem ipsius, et populum ipsius in fugam misit. Ibi praedavit omnia bona eorum. Postea Heroli regem non habuerunt.*

HL, I, 20: *Egressi quoque Langobardi de Rugiland, habitaverunt in campis patentibus, qui sermone barbarico „feld“ appellantur. Quo in loco dum per trium annorum spatia morarentur, bellum exortum est inter Tatonem atque Rodulfum Herolorum regem. [...] Rex quoque ipse nequicquam fortiter faciens, extinctus est. Herulorum vero exercitus dum hac illacque diffugeret, tanta super eos caelitus ira respexit, ut viridantia camporum lina cernentes, natatiles esse aquas putarent; dumque quasi nataturi brachia extenderent, crudeliter hostium feriebantur a gladiis. Tunc Langobardi, patrata victoria, ingentem, quam in castris reppererant, inter se praedam dividunt. Tato vero Rodulfi vexillum, quod bandum appellant, eiusque galeam, quam in bello gestare consueverat, abstulit. Atque iam ex illo tempore ita omnis Herulorum virtus concidit, ut ultra super se regem omnimodo non haberent.*

Tvar *fecerunt* v *HLCG* může být zkomolením tvaru *sederunt*, pozoruhodná je předchozí formulace *redierunt*, jež nemá oporou v žádném ze zbývajících textů.

V *Origo* chybí explicitní údaj o kořisti. Paulus na tomto místě užíval s největší pravděpodobností dalšího pramene, jenž detailně líčil příčiny války a podrobně popisoval i průběh samotné bitvy, a je tedy otázkou, zda zmínku o kořisti připsat spíše tomuto prameni, nebo zda ji považovat za relevantní shodu s *HLCG*. Oba prameny dále popisují útěk Herulů, Paulus však opět výrazně podrobněji.

HLCG se zmiňuje pouze o ukořistění Rodulfovy zástavy, nikoli přilbice. Paulus slovo *bandum* tlumočí jako *vexillum*, zástavu (na rozdíl od glosy v *Mod.*, kde je chybně vysvětleno jako *arma*, zbroj). Označení přilby jako *capsis* Paulus rovnou nahrazuje pojmem *galea*, aniž by jako v předešlém případě uváděl

¹¹² *Mod.*: *bandos ipsius et capsides*. Glosa nad *bandos*: *id est arma*, nad *capsides*: *quod nos elmos dicimus*.

¹¹³ *Mod.*: *regem*.

ekvivalent, zato se navíc zmiňuje o tom, že ji král míval ve zvyku nosit do bitvy.¹¹⁴ Na druhou stranu se nezmiňuje o tom, že Rodulfa zabil přímo Tato.

4. *Origo: Walderada, quam habuit uxorem Scusuald, rex Francorum, quam odio habens, tradidit eam Garibald in uxorem.*¹¹⁵

HLCG, 4: Walderata, quam habuit uxorem Chusubald, rex Francorum.

HL, I, 21: Walderada, quae sociata est Cusupald, alio regi Francorum, quam ipse odio habens, uni ex suis, qui dicebatur Garipald, in coniugium tradidit.

HLCG neuvádí poměrně důležitý genealogický údaj o zapuzení Walderady franským panovníkem a o jejím provdání za bavorského vévodu Garibalda. Je možné, že se autor *HLCG* vzhledem ke svým sympatiím vůči franské říši o takovémto spojení mezi Langobardy a Bavyry nezmínil úmyslně, avšak údaj mohl z textu také jednoduše vypadnout. Nicméně i při druhé zmínce o Walderadě a Garibaldi (Origo, 6; *HLCG*, 6) autor *HLCG* o Bavorsku nehovoří, zatímco *Origo* ano.

5. *Origo, 4: et regnavit filius ipsius Waltari annis septem; farigaidus: isti omnes Lethingis fuerunt.*

HLCG, 4: et regnavit filius ipsius nomine Walteri annis septem. Fargaetum: Isti omnes adelingi fuerunt.

*HL, I, 21-22: quem Waltari appellavit, quique, Wacchone mortuo, super Langobardos iam octavus regnavit. Hi omnes Lithingi fuerunt.*¹¹⁶ *Sic enim apud eos quaedam nobilis prosapia vocabatur. Waltari ergo cum per septem annos regnum tenuisset, ab hac luce subtractus est.*

U Paula chybí langobardský výraz *farigaidus*, jehož význam není zcela jasný, snad značící „bez potomka“.¹¹⁷ Je možné, že již Paulus tento výraz neznal, a proto jej ve svém díle vynechal.¹¹⁸

¹¹⁴ Bruckner se domníval, že tato nadbytečná informace je důsledkem překladu původního germánského kompozita (cf. staroanglické *guð-helm* – bojová přilba), a že je tedy stejně jako výraz *bando* dokladem původní epické skladby, jež dle jeho názoru tvořila předlohu *Origo* (WILHELM BRUCKNER, *Die Quelle der Origo*, s. 55). V tom případě je však zvláštní, že *Origo* tuto větu neobsahuje.

¹¹⁵ Mod.: *suppl. principem Baioarium.*

¹¹⁶ Některé z rukopisů *HL* uvádějí *Lithingi vel Adalingi*, některé pouze *Adalingi*.

¹¹⁷ Cf. ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 202, kde viz i alší možné interpretace.

To, že HLCCG uvádí místo výrazu *Lethingis*, jenž označoval příslušníky langobardské dynastie odvozující svůj původ od legendárního krále Lethuca, výraz *adelingi*, vykládá Francini jako omyl písaře, jemuž nebylo toto označení již známo a jenž je nahradil pro sebe srozumitelnějším pojmem, označujícím osoby urozeného původu.¹¹⁹

6. *Origo*, 5: *Et post Waltari regnavit Auduin; ipse adduxit Langobardos in Pannonia.*

HLCCG, 5: *Et post Waltarene regnavit Audoin. Mater autem Audoin nomine Menia uxor fuit Pissae regis. Audoin ex genere fuit Gausus. Ipse adduxit Langobardos in Pannoniam, et mortuus est Audoin in Pannonia.*

HL, I, 22: *Post quem nonus Audoin regnum adeptus est. Qui non multo post tempore Langobardos in Pannoniam adduxit.*

Údaj o Audoinově původu z rodu Gausus se vyskytuje rovněž v katalogu v *Prologu*, o jeho matce se ze všech pramenů zmiňuje pouze HLCCG.¹²⁰ Pramen, z něhož autor v tomto případě čerpal, je zcela neznámý. Tomu, že zde došlo k využití více pramenů, může nasvědčovat i opakování výrazu *in Pannonia* v jediném souvětí namísto užití synonymního opisu pomocí *ibi*. Ani *Origo*, ani Paulus ostatně místo Audoinovy smrti explicitně nespecifikují, ačkoli by jí měla být Pannonie i u nich. Skutečnost, že je Alboin v témže souvětím označen nejprve zájmenem *ipse* a následovně explicitně jménem, by rovněž mohla vést k témuž závěru.

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ MARUSCA FRANCINI, *L'antroponimia germanica nelle Chartae di Chiusi dell' VIII secolo*, in: *Goti e Longobardi a Chiusi*, (a cura di) C. FALLUOMINI – C. AZZARA, Chiusi 2009, s. 140.

¹²⁰ Podle Prokopiova svědectví (PROKOPIOS, *Válka s Góty*, III, 35) měl být Audoin poručníkem nezletilého Waltariho a po jeho smrti se ujmout vlády. O jeho otci zprávy nemáme, o matce pouze na tomto místě, které působí určité interpretační obtíže. Menia měla být manželkou krále Pissy, nemáme ovšem blíže specifikováno, komu tento panovník vládl. GEORG H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, s. 675 jej ztotožňuje s durynským králem, jenž se v textu vyskytuje již dříve v souvislosti s původem první Wachonovy manželky (HLCCG, 4: *Ranigunda, filia Pisen regi Turingorum*), domnívám se však, že podkladů pro takovéto ztotožnění je příliš málo.

Paulovo číslování se rozchází s *Prologem ER*, kde Audoin vystupuje jako desátý král. Jde o omyl, jehož původcem je sám Paulus, který již dříve opomněl do svého řazení zahrnout Wachona.

7. *Origo*, 5: *Et habitaverunt Langobardi in Pannonia annis quadraginta duo.*¹²¹

HLCG, 2: *et XX et duo annos ibi habitare perhibetur.*

HL, II, 7: *Habitaverunt autem in Pannoniam annis quadraginta duobus.*

Na rozdíl od obou zbývajících pramenů klade *HLCG* pobyt Langobardů v Pannonii před osídlení Rugilandu. V *Origo* je věta uvedena až v souvislosti s Alboinovým odchodem do Itálie, v *HLCG* na odpovídajícím místě chybí, avšak i další odchýlení zde ukazují na existenci odlišného pramene (srovnej další bod). *HLCG* rovněž uvádí odlišný časový údaj.¹²² Je možné, že jde pouze o písarskou chybu, nicméně umístění na odlišném místě textu nasvědčuje spíše využití jiného pramene.

8. *Origo*, 5: *Ipsa Albuin adduxit Langobardos in Italia, invitatus a Narsete scribarium;*

HLCG, 5: *Iste Albuin movit et adduxit Langobardos in Italia, invitatus ad Narside proconsule et praeside Italiae, qui minas Suffiae reginae erat perterritus.*

HL, II, 5: *Narsis vero, his cognitis, valde pertimuit; et in tantum maxime ab eadem Sophia Augusta territus est, ut regredi ultra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter cetera, quia eunuchus erat, haec fertur mandasse, ut eum puellis in genicio lanarum faceret pensa dividere. Ad quae verba Narsis dicitur haec responsa dedisse: talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa, dum viveret, deponere non possit. Itaque odio metuque exagitatus in Neapolim Campaniae civitatem secedens, legatos mox ad Langobardorum gentem dirigit, mandans, ut paupertina Pannoniae rura desererent et ad Italiam cunctis refertam divitiis possidendam venirent.*

Shodnou pasáž jako v *HLCG* lze nalézt v Isidorově kronice,¹²³ odkud byla převzata větším množstvím autorů.

¹²¹ Cav.: *annos quadraginta*; Mod.: *XII*. Obě varianty jsou pravděpodobně písarské chyby. Cf. ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 215n.

¹²² Spíše odpovídající realitě než 42 let. Viz např. Foulke (PAULUS DIACONUS, *History of the Langobards*, s. 62).

¹²³ ISIDOR ZE SEVILLY, *Chronica maiora*, 402: *Narsis patricius postquam sub Iustiniano Augusto Totilanem Gothorum regem in Italia superavit, Sofiae Augustae Iustini coniugis minis perterritus Langobardos a Pannoniis invitavit eosque in Italiam introducit.*

Paulus zde čerpá pravděpodobně z tzv. *Liber Pontificalis*¹²⁴ (paralelu k jeho vyprávění lze nalézt též v tzv. Fredegarovi).¹²⁵ Odlišnosti panují i v Narsově titulatuře: titul, který se nachází v *Origo*, jiný pramen neuvádí,¹²⁶ stejně tak *proconsul et praeses Italiae* z *HLCG* nemá ekvivalent v *Origo* ani u Paula. U Isidora, Fredegara a dalších bývá označován jako *patricius*.

9. *Origo*: –

HLCG, 2: *in Pannoniae urbis patriam suam hereditatem afflixerunt, unde cum Abaris reluctantes seu bella plurima ardentissimo animo ipsam Pannoniam expugnaverunt; et Abari cum illis foedus amicitiae emiserunt, et XX et duo annos ibi habitare perhibetur.*

HLCG, 5: *Eo tempore cum exire coeperunt Langobardi a Pannonia, tunc fecerunt pactum et foedus amicitiae Abari cum ipsis Langobardis, et cartam conscriptionis, ut usque ad annos ducentos, si eorum oportet esset Pannoniam requirere, sine omnia bella certaminis ad eorum partem ipsam terram relaxarent. Et in Italiam, in quam ipsi perrexerant, usque ad plenos ducentos annos in eorum auxilium essent parati.*

HL, II, 7: *Tunc Alboin sedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuit, eo scilicet ordine, ut, si quo tempore Langobardis necesse esset reverti, sua rursus arva repeterent. Igitur Langobardi, relicta Pannonia, cum uxoribus et natis omnique suppellectili Italiam properant possessuri. Habitaverunt autem in Pannonia annis quadraginta duobus.*

V tomto případě podává nejpodrobnější údaje *HLCG* – *Origo* o smlouvě s Avary zcela mlčí, Paulus nezná dobu, po níž měla být smlouva platná, Avary označuje oproti *HLCG* jako Huny.¹²⁷

¹²⁴ Cf. REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 91.

¹²⁵ FREDEGAR, III, 65: *Nec multo post tempore Narsis patricius minas Iustini impr. eiusque agustae Sopiae perterritis, eo quod agusta ei adparatum ex auro facto muliebri, eo quod eonucus erat, cum quo filaret, direxit; et pensilariis regerit non populo. At ille respondens: ‚Filo filabo, de quem Iustinus imperator nec agusta ad caput venire non possit.‘ Tunc Langobardus a Pannoniis invitans, cum Albueno regi Aetaliam introduxit.*

¹²⁶ Bracciotti opravuje na *scribarius*, analogicky k *chartularius*, jenž se vyskytuje mj. u Paula (ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 218).

¹²⁷ Paulus v svém díle ztotožňuje Huny s Avary a obě pojmenování užívá zcela synonymně. Poprvé k tomuto ztotožnění dochází již v první knize při zmínce o vojenském spojení Avarů a Langobardů proti Gepidům (*HL*, I, 27: *Alboin vero cum Avaribus, qui primum Hunni, postea de regis proprii nomine Avars appellati sunt, foedus perpetuum iniit*), následně i v knize druhé (*HL*, II, 10: *Hunni, qui et Avars*).

HLCG však údaj o smlouvě s Avary uvádí dokonce dvakrát, poprvé v úvodní pasáži, podruhé, podrobněji, v kontextu Alboinova odchodu do Itálie, což odpovídá i umístění v Paulově textu. Co se týče formulací, nelze najít mezi HLCG a Paulem jednoznačné jazykové shody, avšak první z pasáží v HLCG končí stejně jako Paulus údajem o době, po níž Langobardi Pannonii obývali, byť se časové údaje liší.

Paulus se ovšem rovněž zmiňuje o diplomatických vztazích Langobardů s Avary též dvakrát – poprvé v pasáži o smlouvě, jež měla být namířena proti Gepidům (viz pozn. 127) a jež je označena jako *foedus perpetuum*, podruhé v souvislosti s postoupení Pannonie Avarům při odchodu Langobardů z Itálie, na rozdíl od HLCG zde nežívá explicitně výraz „smlouva“. HLCG v obou případech hovoří o tzv. *foedus amicitiae*, je však obtížné určit, zda jde o touž smlouvu, či stejně jako u Paula o smlouvy dvě.

Zajímavé je, že v HLCG jsou v obou případech subjektem Avari, zatímco u Paula je iniciátorem smlouvy Alboin. V druhém případě v HLCG je označení Langobardů dokonce rozvedeno demonstrativem (*cum ipsis Langobardis*). Takovéto označení není v textu obvyklé – vzhledem k tomu, že Langobardi představují ústřední téma textů, není potřeba dalších specifikací a jejich označení nebývá dále rozváděno (jediný do jisté míry analogický výraz *supradicti Langobardi* se vyskytuje v pasáži o údajné konverzi Langobardů za vlády Rothariho, jejíž pramen rovněž není známý, v *Origo* obdobnou formulaci nenajdeme vůbec). Tato skutečnost by snad mohla nasvědčovat tomu, že Langobardi nestáli v centru pozornosti pisatele původního pramene a že pramen, z něhož tento údaj pochází, mohl být nelangobardské provenience.

10. HLCG, 5: *Nam Narsis proconsul Italiae, si quid eorum promiserat, relinquens Italiam, ad Spaniarum provinciam est reversus. Tunc Papias cives et Mediolanum metropolim cum reliquae aliae civitates Italiorum, videntes se vacuae, sicut a Deo fuerat praedestinatum, colla sua ipsius Albuin regi subicierunt.*

Pasáž nemá paralely v žádném ze zbývajících textů. Paulus sice hovoří o podrobení Milána (*HL*, II, 25), ale zcela jistě čerpá z jiného pramene.¹²⁸

¹²⁸ Snad ze *Secunda* (REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 93).

Pozornost zaslouží opětovný důraz na Boží prozřetelnost. Zajímavé je také, že Narses je opět titulován jako *proconsul Italiae* (viz bod 8). Zmínku o Narsově návratu do Hispánie je nutné považovat za chybu, jejíž původ není jasný.¹²⁹

11. Origo, 5: *Regnavit Albuin in Italia annos tres, et occisus est in Verona in palatio ab Hilmichis et Rosemunda uxore sua per consilium Peritheo.*

HLCG, 5: *Et cum regnasset Albuin in Italia annos tres et menses sex, malo inito contra eum consilio per Rosemoniam uxorem et consilio Peredei cubucularii sui ab Elmechis spatiario suo occisus est in Verona civitate.*

HL, II, 28: *Qui rex postquam in Italia tres annos et sex menses regnavit, insidiis suae coniugis interemptus est [...] apud Veronam. [...] Igitur Rosemunda [...] in mariti necem patris funus vindictura exarsit, consiliumque mox cum Helmechis, qui regis scilpor, hoc est armiger, et conlactaneus erat, ut regem interficeret, iniit. Qui reginae persuasit, ut ipsa Peredeo, qui erat vir fortissimus, in hoc consilium adsciret.*

Podle Origo a HLCG je vrahem Helmichis a strůjcem vraždy Peredeo. Sporná je role Rosemundy – podle Origo zavraždila svého muže společně s Helmichisem, v HLCG není zcela jasné, zda formulaci *per Rosemoniam uxorem* vyložit jako její přímou účast na vraždě, či spíše její zosnování. Oproti Origo má HLCG detailnější časový údaj a zná funkce obou Alboinových dvořanů.¹³⁰

Paulus naproti tomu v této pasáži obrací role – osnovateli vraždy měli podle něj být Helmichis a Rosemunda, vrahem Peredeo. Následuje Paulovo podrobné

¹²⁹ Paulus na základě tzv. *Liber pontificalis* uvádí o Narsově osudu po příchodu Langobardů do Itálie toto: *Narsis vero de Campania Romam regressus, ibidem non post multum tempus ex hac luce subtractus est* (HL, II, 11). Zajímavé ovšem je, že na konci předešlé kapitoly čerpající z Řehoře z Tours Paulus vypráví o svatbě franského krále Sigiberta a Brunichildy a o nevěstině hispánském, tedy vizigótském původu: *Huic Sigiberto de Hispaniis adveniens Brunichildis matrimonio iuncta est, de qua ille filium Childebertum nomine suscepit* (HL, II, 10). Jistou možností by tedy bylo, že autor HLCG Paulovo dílo znát mohl a zmínku o Hispánii chybně spojil s Narsem. Avšak již odlišné lexikum a gramatické tvary příslušných výrazů (*ad Spaniarum provinciam – de Hispaniis, reversus – regressus*) nečiní tuto domněnku pravděpodobnou.

¹³⁰ Tímto úsekem se detailně zabývá OTTO GSCHWANTLER, *Die Heldensage*, s. 223–225. Podle něj dokládají právě tyto podrobnější údaje v HLCG existenci „Ur-Origo“, původní obsáhlejší verze Origo.

vyprávění o králově zavraždění,¹³¹ kde však náhle tvrdí, že Rosemunda vpustila na Peredeovu radu ke spícímu králi jako vraha Helmichise.¹³² Podle Gschwantlera odráží toto místo rozpor mezi tradicí zachycenou *Origo* (či přesněji „*Ur-Origo*“) a dalším pramenem („*Heldensage*“), jemuž dal Paulus při svém výkladu přednost, ale neuvedl s ním již v soulad své předešlé tvrzení.¹³³

¹³¹ Co bylo Paulovým zdrojem, nevíme, nicméně v případě Alboina mohla sehrát výraznou roli orální tradice (cf. např. *ibid.*, s. 214nn.; HERMANN MOISL, *Kingship and Orally Transmitted „Stammetradition“*, s. 114). Sám Paulus uvádí, že o tomto králi se doposud dochovaly oslavné písně (*carmina*) u Bavorů a Sasů (avšak o Langobardech se nezmiňuje): *Alboin vero ita praeclarum longe lateque nomen percreebuit, ut hactenus etiam tam apud Baioariorum gentem quamque et Saxonum, sed et alios eiusdem linguae homines eius liberalitas et gloria bellorumque felicitas et virtus in eorum carminibus celebretur* (HL, I, 27).

Na téhož langobardského panovníka a jeho otce Audoina s největší pravděpodobností naráží staroanglická báseň *Widsið* (staroanglická podoba jmen těchto králů zní Ælfwine, respektive Éadwine, zmíněna je zde též údajná Alboinova dcera Ealhild). Četné obtíže spojené s textovou historií této skladby znesnadňují pokusy o její přesnější dataci, nicméně podle některých badatelů mohou její kořeny sahát až do poloviny 7. století. Dílo má z větší části podobu jakéhosi rozsáhlého katalogu panovníků většiny národů známých tehdejšímu světu. Strohý výčet je poněkud obsáhlejší pouze u čtveřice vládců, a to v případě Ermanarika, Gunnara, Offy a právě Alboina. První tři králové jsou dobře známi i z dalších památek germánského písemnictví (Ermanarik, ve staroseverštině Jörmunrek, jehož historickým předobrazem je ostrogótský král Ermanarich ze 4. století, vystupuje v řadě eddických písní v rámci tzv. sigurdovského okruhu; Gunnar, Gúðhere, burgundský panovník, též v sigurdovském okruhu; Offa, král Anglů, je doložen v *Beowulfovi*), lze se tedy snad domnívat, že obdobný básnický cyklus se mohl vytvořit i kolem Alboinovy osoby. Ostatně v bavorském a saském prostředí jej zmiňuje sám Paulus (viz výše).

O kontaktech mezi langobardskou Itálií a Anglií se ostatně zmiňuje i Paulus – jednak ve spojitosti s křesťanskými misemi směřujícími do Anglie (HL, III, 25), jednak v určitém spojení s Angly musel být i langobardský královský dvůr – Hermelinda, manželka krále Cunincperta dle Paulova podání pocházela z Anglie (HL, V, 37) a též vypuzený král Perctarit, jak již bylo dříve řečeno, měl prý v úmyslu uchýlit se do Anglie, avšak poté, co byl zázračně zpraven o smrti svého protivníka, se navrátil do Itálie (HL, V, 32–33).

¹³² HL, II, 28: *Tunc Rosemunda [...] iuxta consilium Peredeo Helmechis interfectorem omni bestia crudelior introduxit.*

¹³³ OTTO GSCHWANTLER, *Die Heldensage*, s. 228.

12. Origo, 6: *Reliqui Langobardi levaverunt sibi regem nomine Cleph de Beleos, et regnavit Cleph annos duos, et mortuus est. Et iudicaverunt duces Langobardorum annos duodecim.*

HLCG, 6: *Eo tempore levaverunt Langobardi sibi regem nomine Cleps de genere Peleos; et regnavit annos duos et menses sex, et mortuus est. Et iudicaverunt iudices Langobardorum sine rege Italiam annos duodecim.*

HL, II, 31–32: *Langobardi vero apud Italiam omnes communi consilio Cleph, nobilissimum de suis virum, in urbe Ticinensium sibi regem statuerunt. Hic multos Romanorum viros potentes, alios gladiis extinxit, alios ab Italia exturbavit. Iste cum annum unum et sex menses cum Masane sua coniuge regnum obtinisset, a puero de suo obsequio gladio iugulatus est.*

Post cuius mortem Langobardi per annos decem regem non habentes sub ducibus fuerunt.

Záměna *duces* za *iudices* v HLCG může být jednak dána užitým slovesem (*iudicare*), jednak mohla autora svěst biblická paralela.

Všechny tři prameny se rozcházejí v udávané délce vlády.¹³⁴ Paulus navíc jako jediný zná místo Clephova zvolení, jméno jeho manželky a okolnosti jeho smrti.¹³⁵ Neuvádí naopak jeho původ z rodu Beleos, o němž se nechází zmínka i v katalogu v *Prologu*. Je možné, že v této pasáži k Origo nepřihlížel a vrátil se k němu až v údajích o interregnu, byť opět s odlišným časovým údajem.

13. Origo, 6: **Mad.:** *Et genuit Aquo de Theodelenda filiam nomine Gumperga. Et regnavit Acquo annos sex. Et post ipso regnavit Aroal annos XII.*

Cav.: *Et genuit Acquo de Theodelenda filia nomine Gunperga. Et regnavit Aroald a. XII, et post ipsum regnavit Airoald a. VII.*

Mod.: *Et genuit Aggo de Teulinda filiam unam nom. Gumperga et filium unum nom. Adroald. Et regnavit Adroald post mortem patris sui annis XII (corr. XIII).*

HLCG, 6: *Et genuit Aioald rex de Teodelinda filia nomine Gudeberga et filio nomine Adelwald. Et regnavit Agilwaldo annos XX et V; Adelwald, filius eius, regnavit annos decem. Arioaldus regnavit anos decem.*

HL, IV, 25, 41–42: *Agilulfo quoque regi tunc nascitur filius de Theudelinda regina in Modiciae palatio, qui Adaloald est appellatus. [...] Igitur Agilulf rex, qui et Ago est appellatus, postquam viginti et quinque annos regnaverit, diem clausit extremum, relicto in regno filio suo Adaloald admodum*

¹³⁴ Není jasné, který z údajů je správný. Kronika Maria z Avenches uvádí, že měl vládnout mezi šestou a sedmou indikcí, tedy mezi zářím 572 a zářím 574 (MARIUS Z AVENCHES, *Chronica*, a. 573–574).

¹³⁵ Podle Jacobiho pravděpodobně čerpá ze *Secunda* (REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 93).

puerum cum Theudelinda matre. [...] Sed dum Adaloald eversa mente insaniret, postquam cum matre decem regnaverant annis, de regno eiectus est, et a Langobardis in eius loco Arioald substitutus est. De cuius regis gestis ad nostram notitiam aliquid minime pervenit. [...] Igitur Arioald postquam super Langobardos duodecim annis regnum tenuit, ab hac luce subtractus est.

Je patrné, že obdobně znějící jména tří za sebou následujících panovníků způsobila v pramenech zmatek. *Origo* vykazuje nejvýraznější porušenost. S výjimkou Mod. uvádějí oba zbývající rukopisy *Origo* mezi Agilulfovým (též Ago - viz Paulovu poznámku) potomstvem pouze dceru Gundipergu, syna Adaloalda (Adroalda / Adelwalda) zná tedy pouze Mod.,¹³⁶ *HLCG* a Paulus. Paulus na tomto místě naopak nehovoří o dceři,¹³⁷ nicméně se zdá, že právě údaj o narození Adaloalda čerpal z odlišného pramene.¹³⁸ Je možné, že v tomto prameni vystupoval král pod jménem Agilulf (stejně též v katalogu), zatímco podobu jména Aggo (Acquo), jak ji uvádí *Origo*, se s tímto pramenem Paulus snažil smířit svým komentářem (*Agilulf rex, qui et Ago est appellatus*). Údaje o jeho smrti a následovnicích pak již opět vykazují shodné rysy s pramenem z okruhu *Origo*.

Zdá se, že nejbliže k původnímu prameni má v tomto případě *HLCG*, jež jmenuje všechny tři panovníky a mýlí se pouze v délce Arioaldovy vlády. Je zajímavé, že v případě Arioalda žádný z pramenů - ani Paulus, jenž pouze konstatuje nedostatek informací týkajících se tohoto panovníka - nevyužil zmínku o jeho původu z rodu Caupus (Gausus?), uvedenou v katalogu v *Prologu*.

14. Origo, 7: Et post ipso regnavit Rothari ex genere Arodus, et rupit civitatem vel castra Romanorum quae fuerunt circa litora Apriso Lune usque in terra Francorum quam Ubitergium

¹³⁶ Mod. zná Adroalda / Adelwalda jako Agilulfova syna, Mad. uvádí Adroalda, ale již bez příbuzenských vztahů, navíc opomíjí délku Agilulfovy vlády, již Cav. sice zná, ale Adroalda vypouští zcela. Mod. naproti tomu zase vynechává Arioalda. Údaje o délce vlády jednotlivých panovníků jsou ještě zmatenější.

¹³⁷ O Gundiperze hovoří Paulus až později: *Rodoald igitur post funus patris Langobardorum regnum suscipiens, Gundipergam Agilulfi et Theudelindae sibi filiam in matrimonium sociavit (HL, IV, 47).*

¹³⁸ Snad ze *Secunda* (REINHARD F. JACOBI, *Die Quellen der Langobardengeschichte*, s. 96).

ad partem orienti, et pugnavit circa fluvium Scultenna, et ceciderunt a parte Romanorum octo milia numerus. Et regnavit Rothari annos decem et septem.

HLCG, 7: *Rothari regnavit annos sedecim; per quem leges et iusticiam Langobardis est inchoata; et per conscriptionem primis iudices percurrebant; nam antea per cadafada et arbitrio seu ritus fierunt causationes. Istius Rothari regis temporibus ortum est lumen in tenebris; per quem supradicti Langobardi ad cannonicam tenderunt certamina, et sacerdotum facti sunt adiutores.*

HL, IV, 42; 45; 47: *Langobardorum regnum Rothari genere Arodus suscepit. Fuit autem viribus fortis et iustitiae tramitem sequens, sed tamen fidei christianae non rectam lineam tenens, Arrianae haereseos perfidia maculatus est. [...] Hic Rothari rex Langobardorum leges, quas sola memoria et usu retinebant, scriptorum serie composuit codicemque ipsum edictum appellari praecepit. Erat autem iam ex quo Langobardi in Italiam venerant annus septuagesimus septimus, sicut idem rex in sui edicti testatus est prologo. [...]*

Igitur Rothari rex Romanorum civitates ab urbe Tusciae Lunensi universas quae in litore maris sitae sunt usque ad Francorum fines cepit. Opitergium quoque, civitatem inter Tarvisium et Foroiuli positam, pari modo expugnavit et diruit. Cum Ravennantibus Romanis bellum gessit ad fluvium Aemiliae qui Scultenna dicitur. In quo bello a parte Romanorum, reliquis terga dantibus, octo milia ceciderunt. [...]

At vero rex Rothari postquam annos sedecim et menses quattuor regnum tenuerat, vita decedens, Langobardorum regnum Rodoald suo filio reliquit.

Shodou mezi *Origo* a *Paulus* je údaj o Rothariho původu z rodu Arodus. *Origo* se následovně u Rothariho vlády soustředí pouze na válečné události (a *Paulus* tento výčet rovněž sleduje a dále rozvádí), zato ale zcela pomíjí vydání zákoníku, o němž se zmiňují *HLCG* i *Paulus*, a nedotýká se ani, jak je pro ni ostatně charakteristické, náboženských záležitostí. Těm se naopak věnují oba zbývající prameny – pozoruhodné ovšem je, že v *HLCG* se dostává výjimečné chvály panovníkovi, jenž byl ariánského vyznání. *HLCG* se o této skutečnosti nezmiňuje, *Paulus* naproti tomu neopomene královo heretické přesvědčení zdůraznit. Je značně nepravděpodobné, že profransky orientovaný autor *HLCG* by se o Rotharim vyjadřoval takovýmto způsobem, kdyby věděl o jeho vyznání. Oba texty tedy sice mají oproti *Origo* více styčných bodů, avšak jejich interpretace je natolik odlišná, že si lze jen obtížně představit, že by autor *HLCG* mohl čerpat z *Paula*, aniž by zohlednil jeho postoje.

Fakt, že se oba texty zmiňují o vydání zákoníku, není překvapivý – Paulus zřejmě, jak sám dosvědčuje, pracoval přímo s ním a text zákoníku mohl být stejně tak dobře dostupný autoru *HLCG*, zvláště spíše je, že zmínku o jeho vydání pomíjí *Origo*.¹³⁹

Délku Rothariho vlády uvádí *Origo* jako sedmnáct let, autor *HLCG* jako šestnáct, Paulus k ní dodává ještě čtyři měsíce.

K výrazu *supradicti* viz komentář k bodu 9.

15. *Origo*: -

HLCG, 8: *Rodoald regnavit menses sex.*

HL, IV, 48: *Rodoald quoque, ut fertur, dum uxorem cuiusdam Langobardi stuprasset, ab eodem interfectus est, postquam septem diebus et quinque regnaverat annis.*

Jak je patrné, o Rothariho nástupci Rodoaldovi *Origo* zcela mlčí. Vzhledem ke krátkosti hesla je možné, že údaj v určité fázi textové tradice *Origo* vypadl. *HLCG* se o něm zmiňuje pouze stručně, avšak se stejnou lapidárností (pouze jméno a délka vlády) se zmiňuje i o všech langobardských panovnících následujících po Rodoaldovi až po posledního langobardského krále Desideria. Podrobněji se rozepisuje opět až o Karlovcích.

Je třeba si uvědomit, že počínaje Rodoaldem nemohl jako případný pramen figurovat katalog v *Prologu ER*, jenž pochopitelně končí iniciátorem zákoníku. Charakter zmíněných záznamů nasvědčuje existenci obdobného katalogu, dovedeného však až do pozdějších dob – takovýto katalog ostatně následuje za *Origo* v *Mod.*, ovšem rovněž bez uvedení Rodoaldovy vlády (chybí též Aripert I.). Autor *HLCG* (či její předlohy) však musel pracovat s jiným, méně podrobným výčtem, poněvadž katalog v *Mod.* oproti *HLCG* uvádí i příbuzenské vztahy mezi panovníky a rovněž údaje o délce jejich vlády se často rozcházejí.

Paulův záznam je zevrubnější, jeho údaj o délce vlády je však mylný (nejednalo se o roky, ale o měsíce), o jeho prameni se zde můžeme jen

¹³⁹ Vesme tento fakt užil jako argument, jímž podpořil dataci *Origo* do doby Rothariho vlády (diskusi shrnuje např. ANNALISA BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum*, s. 11–13).

dohadovat (výraz *ut fertur* může naznačovat na ústní tradici, avšak pokus stanovit délku vlády na den přesně, byť je chybný, ukazuje spíše na pramen písemný - je otázka, zda chyba byla již v něm, či zda je až Paulovým omylem), každopádně větší podrobnost naznačuje, že měl odlišný charakter než ten, z něhož čerpala *HLCG*.

Odlišnost v údaji o délce Rodoaldovy vlády příliš nepodporuje předpoklad, že by autor *HLCG* pracoval s Paulovým dílem.

4 Závěr

Pro předpoklad případné existence společného pramene *Origo* a *HLCG* byly relevantní jednak textové shody mezi *HLCG* a Paulem (který může odrážet obsáhlejší podobu *Origo*), jež nemají paralelu v *Origo*, i některé údaje, jež *HLCG* obsahuje jako jediná, a jež by tedy mohly naznačovat existenci původního obsáhlejšího textu, z něhož autoři obou anonymních děl čerpali nezávisle na sobě. Tímto společným pramenem by buďto mohla být původní, obsáhlejší verze *Origo* („*Ur-Origo*“), jak se domníval např. Bernheim, nebo text zcela odlišného charakteru.¹⁴⁰ Jako další možnost se nabízí představa, že autor *HLCG* čerpal z *Origo* v obdobné podobě, jež se dochovala, a že údaje uváděné navíc jsou pozdější interpolace (např. Waitz).¹⁴¹

Shody mezi *HLCG* a Paulem bez paralely v *Origo* nacházíme v bodech 3 (údaj o kořisti po porážce Herulů), bod 8 (Narses a výhružky císařovny), 9 (smlouva s Avary), 11 (hodnosti Alboinových vrahů), 14 (vydání Rothariho zákoníku), 15 (Rodoald). Dále panují v některých časových údajích: 11 (délka Alboinovy vlády), 13 (délka Agilulfovy a Adaoldovy vlády).

Údaje uváděné pouze *HLCG* bez opory v jiném prameni jsou následující: bod 1 (*Patespruna*), 2 (Pero a Godoin, formulace *ad suam dogmam*), 6 (Audoinova matka), 9 (délka platnosti smlouvy s Avary), 10 (Narses a jeho návrat do Španělska) a 14 (Rothari a náboženská otázka).

Domnívám se, že pasáže, které *HLCG* obsahuje oproti *Origo* navíc, můžeme rozdělit do tří skupin. V první z nich vykazují údaje ve vícero případech (2?, 10, 14) zcela odlišný charakter, než který je pro *Origo* typický. Pomineme-li samotný úvod *HLCG*, v němž je toto zcela markantní (viz kapitolu 3.2), jde především o pasáže týkající se křesťanství, jež v celé *Origo* nemají jedinou paralelu. Přinejmenším v bodě 2 – pokud přijmeme interpretaci formulace *ad suam dogmam perduxerunt* v náboženském kontextu – nemohlo jít navíc o údaj

¹⁴⁰ Viz kapitolu 2.1.2.

¹⁴¹ *Ibid.*

čerpaný z Paula, stejně tak málo pravděpodobné je to i v případě 14 (*Istius Rothari regis temporibus ortum est lumen in tenebris*) a 10 (*sicut a Deo fuerat praedestinatum*). Pokud bychom tedy na jejich základě uvažovali o existenci společného pramene, muselo by se jednat o text poměrně odlišný od dochovaného stavu *Origo*, jenž by více akcentoval křesťanské hledisko, čemuž by však odporovala podoba úvodního mýtu, jež – na rozdíl od Paula či Fredegara – neobsahuje žádné autorovo explicitní distancování se.¹⁴² Zarážející jsou dále např. body 9 a 14, jež by snad mohly ukazovat na pramen pohlížející na události z jiné než langobardské perspektivy.

Na druhou stranu se některá další místa sice vyskytují pouze v *HLCG* (3, 6, 11, 15), avšak obsahují údaje obdobného druhu, jaké lze nalézt i v *Origo*.¹⁴³ Další pasáže pak přinášejí přesnější údaje v místech, kde je tradice zachycená trojicí dochovaných rukopisů *Origo* jednoznačně porušená (13).

Usuzuji, že pasáže, které obsahuje *HLCG* oproti *Origo* navíc, lze vnímat následovně: prvně jmenovaná skupina s největší pravděpodobností nepochází ze společného pramene, ale jedná se o pozdější interpolace. Otázkou je, zda jejich zdrojem byl pramen jediný, či zda jich bylo více. Jak jsem zmínila výše, není vyloučeno, že alespoň část z těchto pasáží mohla pocházet z pramene či pramenů nelangobardské provenience. V případě pasáže pojednávající o Rotharim by se snad nedal zcela vyloučit i pramen sympatizující s ariánstvím. U druhé skupiny připadá v úvahu buď rovněž možnost interpolace, anebo mohou pocházet ze společného pramene. Pokud takovýto pramen skutečně existoval, domnívám se, že jeho podoba nebyla příliš odlišná od dochované *Origo*, neboť velmi vysoké množství doslovných shod s *HLCG*¹⁴⁴ nenasvědčuje variantě, že by šlo o obsáhlejší text, z něhož obě díla excerptovala nezávisle na

¹⁴² *HL*, I, 8: *refert hoc loco antiquitas ridiculam fabulam*; Fredegar, III, 65: *quem fanatice nominant Wodano*.

¹⁴³ Obdobný názor zastával již Bernheim. Hovořil o „*einzelne Worte, einzelne kurze Sätze, die durchaus im Stile und Charakter der uns erhaltenen Texte der Origo sind*“ (ERNST BERNHEIM, *Über die Origo*, s. 381). Ne všechna takováto místa však jmenoval konkrétně.

¹⁴⁴ Viz kapitulu 2.3.

sobě. Spíše mohlo jít o poněkud podrobnější verzi *Origo*. Poslední z nich pak věrněji odráží podobu původního pramene, ať jím bylo přímo *Origo*, či nikoli.

V otázce případné závislosti autora *HLCG* na Paulově díle byly zásadní pasáže společné oběma textům, nevyskytující se v *Origo* (viz výše). Ty však často představují pouze shody faktografické, bývají mnohdy odlišně strukturované a ani formulace nemají k sobě zcela blízko. Lze předpokládat, že pokud by *HLCG* byla do určité míry epitomé z Paula (zároveň však při množství vzájemných shod nutně se vztahem k *Origo*), příliš by formulace neměnila, nanejvýše zestručňovala. Některé pasáže v *HLCG* se však od Paulova podání neliší pouze z jazykového hlediska, ale i odlišnou interpretací událostí (např. hodnocení osobnosti krále Rothariho).

V případě smlouvy s Avary (9) je navíc zcela jasné, že autor údaj o době platnosti smlouvy nemohl čerpat z Paula. Prameny se rozcházejí mj. i v délce Rodoaldovy vlády – není příliš pravděpodobné, že kdyby autor *HLCG* Paulovo dílo znal, nepřevzal by jeho chybu. Rovněž v případě délky Rothariho vlády *HLCG* nevyužívá Paulův podrobnější údaj. *HLCG* se dále na rozdíl od Paula zmiňuje stejně jako *Origo* o tom, že Rodulfa zabil přímo král Tato (3). Shoda v bodě 8 rovněž nemůže být považována za zcela relevantní, neboť údaj je doložen řadou jiných pramenů.

Vzhledem k těmto skutečnostem považuji možnost, že by autor *HLCG* čerpal z Paulova díla, za prakticky vyloučenou.

5 Seznam použité literatury

Edice a překlady pramenů:

- Edictus Rothari*, ed. G. H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, Hannover, 1868, s. 1-90.
- FREDEGAR, *Chronik*, ed. B. KRUSCH, *MGH Scriptorum rerum Merovingicarum 2*, Hannover 1888, s. 1-193.
- Historia Langobardorum codicis Gothani*, ed. C. AZZARA – S. GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi. Storia memoria e diritto di un popolo germanico*, Milano 1992, s. 28 -291.
- Historia Langobardorum codicis Gothani*, ed. C. BAUDI DI VESME, *Edicta regum Langobardorum: quae comes Baudi a Vesme in genuinam formam restituit*, Turín 1855, s. 131-135.
- Historia Langobardorum codicis Gothani*, ed. G. H. PERTZ, *MGH Legum tomus III*, Hannover, 1868, s. 641-647.
- Historia Langobardorum codicis Gothani*, ed. G. WAITZ, *MGH Scriptorum rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI-IX*, Hannover 1878, s. 7-11.
- IODANES, *Getica*, ed. T. MOMMSEN, *MGH Iordanis Romana et Getica*, Berlin 1882, s. 53-138.
- ISIDOR ZE SEVILLY, *Etymologiae*, ed. W. M. LINDSAY, *Isidori Hispalensis episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX*, Oxford 1911.
- ISIDOR ZE SEVILLY, *Chronica maiora*, ed. T. MOMMSEN, *MGH Auctorum antiquissimorum tomus XI. Bd. II*, Berlín 1894, s. 391-481.
- MARIUS Z AVENCHES, *Chronica*, ed. T. MOMMSEN, *MGH Chronica minora, saec. IV. V. VI. VII, Bd. II*, Berlin 1894, s. 227-239.
- Origo gentis Langobardorum*, ed. C. AZZARA – S. GASPARRI, *Le leggi dei Longobardi. Storia memoria e diritto di un popolo germanico*, Milano 1992, s. 1-9.
- Origo gentis Langobardorum*, ed. C. BAUDI DI VESME, *Edicta regum Langobardorum: quae comes Baudi a Vesme in genuinam formam restituit*, Turín 1855. *Edicta regum Langobardorum*, Torino 1845, s. 1-4.

Origo gentis Langobardorum, ed. A. BRACCIOTTI, *Origo gentis Langobardorum. Introduzione, testo critico, commento*, Roma 1998, s. 105–122.

Origo gentis Langobardorum, ed. G. H. PERTZ, *MGH Legum tomus IIII*, Hannover 1868, s. 641–647.

Origo gentis Langobardorum, ed. G. WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI–IX*, Hannover 1878, s. 1–6.

PAULUS DIACONUS, *Historia Langobardorum*, ed. L. BETHMANN – G. WAITZ, *MGH Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI–IX*, Hannover 1878, s. 12–187.

PAULUS DIACONUS, *History of the Langobards*, přel. W. D. FOULKE, Philadelphia 1907.

PAULUS DIACONUS, *History of the Langobards*, přel. W. D. FOULKE, Philadelphia 1907 (přetisk Philadelphia 2003 jako *History of the Lombards*).

PROKOPIOS, *Válka s Góty*, přel. P. BENEŠ, Praha 1985.

Sekundární literatura:

BEDNAŘÍKOVÁ, JARMILA, *Stěhování národů*, Praha 2003.

BERNHEIM, ERNST, *Über die Origo gentis Langobardorum*, in: *Neues Archiv de Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 21, 1896, s. 373–400.

BERTO, LUIGI A., *Remembering Old and New Rulers. Lombards and Carolingians in Carolingian Italian Memory*, in: *The Medieval History Journal* 13, 2010, str. 23–53.

BETHMANN, LUDWIG, *Die Geschichtschreibung der Langobarden*, in: *Archiv der Gesellschaft für deutsche ältere Geschichtskunde* 10, 1851, s. 335–414.

BRUCKNER, WILHELM, *Die Quelle der Origo gentis Langobardorum*, in: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 43, 1899, s. 47–58.

BRUCKNER, WILHELM, *Die Sprache der Langobarden*, Strassburg 1895.

BYSTRICKÝ, PETER, *Kolektívna pamäť, ústna tradícia a longobardské dejiny*, in: *Acta Historica Posoniensia* 13, 2010, s. 23–41.

- BYSTRICKÝ, PETER, *Longobardské dejiny a mytológia. Rozbor a porovnanie prameňov*, in: *Vojenská história* 1, 2006, s. 3–22.
- BYSTRICKÝ, PETER, *Kresťanstvo u Germánov v Karpatskej kotline v 6. storočí* [online], https://www.academia.edu/4477701/Christianity_among_Germanic_tribes_in_the_Carpathian_Basin_in_the_6th_century [cit. 25. 7. 2014].
- BYSTRICKÝ, PETER, *Sťahovanie národov (454–568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania*, Bratislava 2008.
- CINGOLANI, STEFANO M., *Le Storie dei Longobardi: Dall'origine a Paolo Diacono*, Roma 1995.
- COLLINS, ROGER, *Evropa raného stredoveku 300–1000*, Praha 2005.
- ČECHOVÁ, VLASTA, *Langobardská Itálie v 7.–8. století*, Ostrava 1996.
- Die Langobarden. Herrschaft und Identität*, (Hrsg.) W. POHL – P. ERHART, Wien 2005.
- EVERETT, NICHOLAS, *Literacy in Lombard Italy, c. 568–774*, Cambridge 2003.
- MARUSCA FRANCINI, *L'antroponimia germanica nelle Chartae di Chiusi dell'VIII secolo*, in: *Goti e Longobardi a Chiusi*, (a cura di) C. FALLUOMINI – C. AZZARA, Chiusi 2009, s. 131–149.
- GOFFART, WALTER A., *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, And Paul the Deacon*, Princeton 2005.
- GSCHWANTLER, OTTO, *Die Heldensage von Alboin und Rosimund*, in: *Festgabe für Otto Höfler*, (Hrsg.) H. BIRKHAN, Wien 1976, s. 214–254.
- HEATHER, PETER, *Gótové*, Praha 2002.
- Herkunft und Ursprung. Historische und mythische Formen der Legitimation*, (Hrsg.) P. WUNDERLI, Sigmaringen 1994.
- JACOBI, REINHARD F., *Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus. Ein Beitrag zur Geschichte deutscher Historiographie*, Halle 1877.
- MOISL, HERMANN, *Kingship and Orally Transmitted „Stammetradition“ among the Lombards and Franks*, in: *Die Bayern und ihre Nachbarn, I*, (Hrsg.) H. WOLFRAM – A. SCHWARCZ, Wien 1985, s. 111–119.

- MOMMSEN, THEODOR, *Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus*, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 5, 1880.
- MORDEK, HUBERT, *Bibliotheca capitularium regum Francorum manuscripta. Überlieferung und Traditionszusammenhang der fränkischen Herrschererlasse*, München 1995.
- PLASSMANN, ALHEYDIS, *Origo gentis. Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*, Berlin 2006.
- POHL, WALTER, *Memory, Identity and Power in Lombard Italy*, in: *The Uses of the Past in the Early Middle Ages*, (eds.) Y. HEN – M. INNES, Cambridge 2000, s. 9–28.
- POHL, WALTER, *Paulus Diaconus und die „Historia Langobardorum“*. Text und Tradition, in: *Historiographie im frühen Mittelalter*, (Hrsg.) A. SCHARER – G. SCHEIBELREITER, München – Wien 1994, s. 375–405.
- POHL, WALTER, *Werkstätte der Erinnerung. Montecassino und die Gestaltung der langobardischen Vergangenheit*, Wien 2001.
- SCARDIGLI, PIERGIUSEPPE, *Die drei Seelen der Langobarden. Eine Skizze*, in: *Germanische Religionsgeschichte. Quellen und Quellenprobleme*, (Hrsg.) H. BECK, Berlin 1992, s. 413–433.
- SCHMIDT, LUDWIG, *Paulus Diaconus und die Origo gentis Langobardorum*, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 13, 1888, s. 389–394.
- WAITZ, GEORG, *Zur Frage nach den Quellen der Historia Langobardorum*, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere Geschichtskunde* 5, 1880, s. 415–424.

6 Seznam zkratek:

<i>Origo</i>	<i>Origo gentis Langobardorum</i>
<i>HLCG</i>	<i>Historia Langobardorum codicis Gothani</i>
<i>HL</i>	<i>Historia Langobardorum</i>
<i>ER</i>	<i>Edictus Rothari</i>
<i>MGH</i>	<i>Monumenta Germaniae Historica</i>
<i>Mad.</i>	<i>codex Matritensis</i>
<i>Mod.</i>	<i>codex Mutinensis</i>
<i>Cav.</i>	<i>codex Cavensis</i>